

Građanski rat u Ruandi 1994.

Ružić, Ivan

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:103526>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International](#)/[Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

Ivan Ružić

GRAĐANSKI RAT U RUANDI 1994.

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

GRAĐANSKI RAT U RUANDI 1994.

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof. dr. sc. Ana Matan

Student: Ivan Ružić

Zagreb, rujan 2017.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA/PRIKAZA

Ja, _____ (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica rada/prikaza pod naslovom _____ (upisati naslov), te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova. Ovom izjavom potvrđujem da navedeni rad/prikaz nije prethodno objavljen ni u jednom drugom časopisu ili zborniku, ni na jeziku različitom od jezika zaprimljenog priloga, te da nije prijavljen ni u postupku vrednovanja u nekom drugom časopisu ili zborniku.

Datum: _____

Potpis:

Sadržaj

Uvod	4
Ruanda.....	5
Genocid	5
Definiranje genocida (kritike definicije iz 1948.)	7
Korijeni genocida	9
Posthladnoratovsko razdoblje.....	10
Građanski rat u Ruandi 1994.....	11
Kolonijalno naslijeđe.....	13
Socijalna revolucija i neovisnost Ruande.....	15
Kriza u Burundiju: uvertira u genocid 1994.....	16
Grupa odgovorna za genocid: Théoneste Bagosora i Pauline Nyiramasuhuko.....	19
Međunarodni kazneni sud	20
Pasivnost UN-a.....	23
„Moderni genocid“	23
Utjecaj globalizacije nakon kraja hladnog rata	25
Novi svjetski poredak.....	26
Učinci programa strukturalne prilagodbe	30
Uništavanje nacionalnog gospodarstva	31
Uloga globalnih ustanova	31
Kako su suverene zemlje dospjele pod skrbništvo međunarodnih financijskih ustanova?	32
Ekonomski genocid u Ruandi.....	34
Intervencija MMF-a i Svjetske banke	36
Američki protektorat u području Velikih jezera.....	38
Vraćanje starih dugova	40
Građanski rat u Kongu i američki interesi.....	42
Neobjavljeni rat Francuske i Amerike.....	43
Novi izazovi za Ruandu nakon rata.....	45
Zaključak	46
Literatura	48
Sažetak i ključne riječi	49

Uvod

Za početak ću ukratko iznijeti činjenice o Ruandi, odnosno njezin geografski položaj, broj stanovnika, koji su najvažniji izvozni proizvodi itd.

Nakon toga ću se baviti definiranjem pojma genocida. Iznijet ću razne definicije pravnih stručnjaka po pitanju genocida kao i kritike Konvencije iz 1948. godine. Također, dotaknut ću se samog početka genocida, odnosno događaja koji su doveli do pojave tog pojma. Završetak hladnog rata će poslužiti za rehabilitaciju tog pojma, što ćemo osobito vidjeti na primjeru građanskog rata u Ruandi.

Sljedeća će mi zadaća biti sama tema ovoga diplomskog rada, a to je građanski rat u Ruandi. Usporedit ću ga s Holokaustom jer imaju nekih zajedničkih karakteristika. Nadalje, iznijet ću tri eksplikativna modela ruandske tragedije. Kroz podnaslov pod imenom *Kolonijalno naslijeđe* bit će govora o razlikama između Hutua i Tutsija, odnosno o tezama koje nameću razlike između dva naroda. Također, istim poglavljem ću objasniti kako je kroz povijest Ruanda bivala kolonizirana te revoluciju iz koje je proizašla njezina nezavisnost. Spomenut ću i krizu u susjednom Burundiju kao bitni faktor za ono što je uslijedilo 1994. godine. Važno će biti za spomenuti i osnivanje Međunarodnog kaznenog suda kao i nezainteresiranost UN-a tijekom masakra.

U poglavlju koji slijedi u fokusu će biti utjecaj globalizacije, kako na Ruandu, tako i na svijet. Bit će važno spomenuti makroekonomske reforme koje MMF i Svjetska banka svesrdno nameću pogotovo zemljama u razvoju te kako te iste zemlje uvlače u dužničko ropstvo iz kojeg nikako ne mogu izaći. Govorit ću o uspostavi novog svjetskog poretka čije će konce voditi ustanove Bretton Woodsa i globalne multinacionalne korporacije kao i o učincima programa strukturalnih prilagodbi koje nesmiljeno vode u uništavanje nacionalnih gospodarstava.

Predzadnje poglavlje će obuhvatiti intervenciju MMF-a i Svjetske banke na događaje u Ruandi prije i poslije rata. Također, bitna će biti i uloga Sjedinjenih Američkih Država koje će financirati Tutsije u ratu, a kasnije i uspostaviti protektorat u središnjoj Africi. Iznijet ću i američke interese u ratovima u Ruandi i Kongu, kao i neobjavljeni rat Amerike i Francuske.

Za kraj ću ukratko iznijeti buduće izazove za Ruandu kroz ekonomske i socijalne reforme koje bi trebala provesti.

Ruanda

Ruanda je država smještena u središnjoj Africi, bez izlaza na more. Na jugu graniči s Burundijem, na zapadu s Demokratskom Republikom Kongo, na sjeveru s Ugandom te na istoku s Tanzanijom. U Ruandi živi (prema popisu iz 2004.) oko osam milijuna ljudi na površini od 26.338 km². Ona je jedna od najgušće naseljenih zemalja Afrike (305 stanovnika po km²). Ruanda bilježi demografski rast od 2,9% na godišnjoj razini. Ruanda spada u jedne od najsiromašnijih zemalja svijeta gdje 65% stanovništva živi ispod granice siromaštva. Ona je poljoprivredno orijentirana zemlja gdje poljodjelstvo zapošljava visokih 91% radnika, te drži 41% BDP-a i 72% izvoza¹. Najvažniji izvozni proizvodi Ruande su kava i čaj. Stanovništvo Ruande sačinjavaju Hutu (85%), Tutsi (14%) i pleme Twa (1%).

Ruanda je stekla neovisnost 1. srpnja 1962. godine. Glavni grad je Kigali, a službeni jezici su engleski, francuski i kinyarwanda. Predsjednik Ruande je Paul Kagame. Nacionalna valuta je ruandski franak.

Genocid

Ideja genocida (pod tim imenom) pojavila se još za vrijeme odvijanja Prvog svjetskog rata kao posljedica mnogih političkih i ideoloških pothvata te koji su se nastavili do završetka 20. stoljeća. Različite etničke grupe bile su suočene s djelomičnim ili potpunim istrebljenjem, a zajedničko svim tim grupama bilo je ideološki motivirano brisanje s lica zemlje: turski Armenci, europski Židovi i Romi, Tutsiji u Ruandi, bosanski muslimani... (Bruneteau 2005: 9)

Karakteristike takve politike planiranog ubijanja opravdale su tvorbu i upotrebu pojma genocida. Autor pojma genocid je Raphael Lemkin koji je 1945. upotrijebio spomenuti pojam kao polaznu točku za novo međunarodno pravo, o čemu će biti više riječi nešto kasnije. Pojam genocida se pojavio tijekom Drugog svjetskog rata u opisima i analizama stanja nastalog neposredno nakon masovnih ubojstava.

Raphael Lemkin osmislio je riječ genocid na osnovi grčke riječi *genos* (rasa, pleme) i latinskog nastavka *-cide* (od riječi *caedere*, ubiti). Prethodno je Winston Churchill govorio o pogubnim posljedicama koje je izazvao nacizam koristeći pojam „zločin bez imena“

¹ Više u: <http://unctad.org/en/Docs/aconf191cp31rwa.en.pdf>

(Bruneteau 2005: 11). Lemkin definira genocid kao proces masovnog uništenja, proces koji se sastojao od raznih postupaka koji su bili usmjereni na uništenje temeljnih osnova za život jedne grupe kao grupe. Genocid je po Lemkinu „sinteza različitih postupaka progona i uništenja“ (Bruneteau 2005: 11). Pojam koji je bitno uvjetovao kovanju termina je etnocid², kojem je primarni cilj nefizičko uništenje (Indijanci u Americi), gdje je smrt predstavljala posljedicu, a ne cilj.

Lemkin pokušava uvesti pojam genocida u pravne okvire nakon završetka Drugog svjetskog rata. Međutim, pojam genocida se ne spominje u presudi Međunarodnog vojnog suda u Nürnbergu 1945. godine. Uz već postojeće termine „zločina protiv mira“ i „ratnog zločina“, novi pojam „zločina protiv čovječnosti“ uključuje „ubojstvo, uništenje, svođenje na ropstvo, deportaciju i svaki drugi nehumani čin počinjen protiv civilnog stanovništva, prije ili tijekom rata, ili progon iz političkih, rasnih ili religijskih razloga“ (Bruneteau 2005: 12).

Generalna skupština Ujedinjenih naroda je 11. prosinca 1946. godine u Rezoluciji br. 96 definirala genocid kao „odricanje prava na život ljudskim grupama, bez obzira jesu li te rasne, religijske političke i druge grupe bile uništene u potpunosti ili djelomično“ (Bruneteau 2005: 12). Međutim, Lemkin uviđa da postoji razdjelnica između zločina protiv čovječnosti i genocida. Zločin protiv čovječnosti je usmjeren protiv civilnog stanovništva, dok je genocid usmjeren uništenju jedne ciljane grupe. 1948. godine usvojena je Konvencija koja u svom članku 2. genocidom definira svako djelo „počinjeno s namjerom da uništi, potpuno ili djelomično, jednu nacionalnu, etničku, rasnu ili religijsku grupu.“ Takva djela podrazumijevaju „ubojstvo kao teško fizičko i mentalno ugrožavanje pripadnika grupe, namjerno nanošenje štete životnim uvjetima jedne zajednice, mjere depopulacije te otimanje djece za račun druge grupe“ (Bruneteau 2005: 12).

Bruneteau uviđa potencijalne nedostatke spomenute Konvencije. Tvrdnja je sljedeća: „Ako se ne definira prag ili relativni opseg žrtava, postoji opasnost da se genocid ne razlikuje jasno od pokolja ili pogroma³. Što je još opasnije, političke i društvene grupe isključene su iz polja istraživanja genocida.“ Iz spomenutog isključenja proizlazi razlikovanje „zločina s motivom“ (politički) od „zločina bez motiva“ (rasni) kao i razlikovanje „onoga koji je ubijen

² Definira se kao svaki pokušaj ili čin koji vodi uništenju kulture jedne grupe, iskorjenjivanju njene etničnosti ili etničkog identiteta.

³ Iz ruske riječi *Иорпом* (razaranje, pustošenje), koja se odnosi na nasilne, ponekad organizirane skupne prepade prema pripadnicima vjerskih, nacionalnih, etničkih ili manjinskih skupina. Često su povezani i s pljačkanjem i zlostavljanjima, kao i ubojstvima ili genocidom. U širem smislu označava nasilna djela protiv bilo kojeg dijela stanovništva. (izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Pogrom>)

zbog onoga što čini (protivnik ili pobunjenik) od onoga koji je ubijen zbog onoga što jest (nevin)“ (Bruneteau 2005: 13). Zbog ovakvog propitivanja dolazimo do glavnog problema definicije s Konvencije iz 1948. godine. U nastavku slijede razne definicije ili kritike pravnih stručnjaka u pogledu genocida.

Definiranje genocida (kritike definicije iz 1948.)

Pieter N. Drost, nizozemski profesor prava, zagovara ponovno uvođenje političkog kriterija u definiciju iz 1948. Drost 1959. godine definira genocid kao „namjerno fizičko uništavanje ljudskih bića zbog njihove pripadnosti nekoj drugoj ljudskoj zajednici“ (Bruneteau 2005: 14). Bruneteau se najviše slaže s Drostovom definicijom iz razloga što je ona istovremeno i ograničavajuća (uključuje samo fizičko uništenje) i otvorena (s nerazlikujućom ciljnom grupom).

Irving Louis Horowitz je 1976. godine objavio *Taking lives: Genocide and State Power* u kojem se ističe središnja uloga državnog aparata u pokretanju genocida. U svojoj studiji Horowitz definira genocid kao „plansko i sustavno uništenje nevinih žrtava“ (Bruneteau 2005: 14).

Helen Fein u knjizi *Accounting for Genocide* razlikuje nekoliko oblika genocida: razvojni genocid, kojem je cilj uništenje grupa koje su prepreka jednom ekonomskom projektu, despotski genocid, u kojem je naglasak na eliminiranju stvarne ili potencijalne opozicije te naposljetku ideološki genocid, koji teži uništenju jedne grupe koja se prikazuje kao dijabolični neprijatelj. Fein općenito genocid definira kao „proračunato ubojstvo koje je nad nekom grupom, djelomice ili u potpunosti, počinila jedna vlada, jedna elita, ekipa ili reprezentativna grupa“ (Bruneteau 2005: 14).

Leo Kuper je u knjigama *Genocide* i *The Prevention of Genocide* iznio sljedeću tvrdnju: „Genocidi protiv rasnih, etničkih ili religijskih grupa uvijek su počinjeni nakon sukoba i zbog ideološko-političkih razloga“ (Bruneteau 2005: 14). Bruneteau ističe Kuperovu tvrdnju kao najradikalniju kritiku definicije iz 1948. godine. Iz njegove tvrdnje Bruneteau zaključuje da naglasak mora biti na kriminalnoj motivaciji počinitelja, bilo da je riječ o unutarnjim genocidima (protiv autohtonih naroda ili talačkih grupa) ili genocidima počinjenim u okviru međunarodnog sukoba.

Yehuda Bauer redefinira pojam genocida kroz dvije kategorije: prva (genocid u pravom smislu riječi) teži „izvršenju selektivnog masovnog uništenja s ciljem denacionalizacije ili svođenja na ropstvo“, dok druga (holokaust) teži provedbi „planiranog fizičkog uništenja svih pripadnika neke nacionalne, etničke ili rasne grupe“ (Bruneteau 2005: 15).

Lyman Legters tvrdi da definicija genocida „mora uključivati žrtve odabrane na osnovi njihove pripadnosti jednoj klasi koja je štetna u svojoj biti“ (Bruneteau 2005: 15).

Povjesničari Frank Chalk i Kurt Jonassohn definiraju genocid kao „oblik jednostranog masovnog masakra pomoću kojeg jedna država ili neka druga vlast namjerava uništiti jednu grupu, a tu grupu i njene članove određuje počinitelj“ (Bruneteau 2005: 16).

Kod kompariranja genocida javlja se jedan bitan problem, a to je da se vrlo lako može shvatiti kao izjednačavanje jednih zločina s drugima. Ne smijemo ni mi ni povjesničari upasti u takvu zamku jer se svaki genocid mora promatrati kao zaseban slučaj. Kao što kaže Yves Ternon: „Komparativni pristup sadrži opasnost banalizacije i da je instrument negacije“ (Bruneteau 2005: 17). Međutim, s druge strane je komparacija poželjna i potrebna radi isticanja razlika i sličnosti, a da se pritom ne izjednačavaju. Bruneteau tvrdi: „Ono što treba precizno, i više tehnički, komparirati jest namjera uništenja, zajednička točka svih genocidnih operacija“. Također, komparacija je bitna zbog činjenice da se s jednakim gnušanjem treba gledati na masakre počinjene izvan zapadne hemisfere. Zašto je ovo bitno naglasiti? Živimo u vremenu u kojem je terorizam postao gotovo svakodnevna tema razgovora. Problem se javlja, pogotovo kod većine Europljana koji ne gledaju jednako na terorističke napade npr. u Siriji i Iraku ili u Nici ili Parizu. Ne smije biti dvostrukih mjerila. Naravno, mediji igraju bitnu ulogu (ako ne i najbitniju) u informiranju građana o napadima diljem čitave planete, odnosno želim reći da se premalo prostora daje napadima izvan zapadne hemisfere. Tako je isto s genocidima i masakrima kroz povijest. Ne smiju se izjednačavati, ali se svaki zasebno jednako mora osuditi, bez obzira gdje se masakr, genocidni proces ili, u novije doba, teroristički napad dogodio.

Israel Charny koristi četiri bitna elementa u komparativnoj analizi genocida: definicija ciljne grupe, stupanj intencionalnosti, profil egzekutora i oblici provedbe genocida. U definiciji ciljne grupe, najvažnije je da se grupa definira kao apsolutni neprijatelj pa se u tu svrhu ona najprije animalizira i odvađa od čovječanstva, što ćemo vidjeti na primjeru Ruande, odnosno Hutua i Tutsija. Stupanj intencionalnosti je, po Charnyu, najbitnija jer će upravo

intencija razlikovati genocid od masakra u vrijeme rata (jednostrano nasilje, velik broj žrtava). Profil egzekutora objašnjava društvene i kulturne okolnosti pod čijim utjecajem običan čovjek postaje egzekutor. Provedba genocida može biti sustavna ili sporadična, totalna ili selektivna, moderna ili tradicionalna. (Bruneteau 2005: 20).

Korijeni genocida

Različiti oblici terora obilježili su 20. stoljeće i doveli ga do „ere poretka terora“ (Bruneteau 2005: 21). Hannah Arendt smatra da je nasilje protkano terorom u 20. stoljeću bilo pripremljeno: „Ono ima svoje korijene, tj. ne izravne uzroke nego elemente različite prirode koji svojim kristaliziranjem postaju njegove sastavne komponente, a koje susrećemo u dugom 19. stoljeću. Genocidni teror osvjetljava tako vlastitu prošlost, prošlost imperijalizma i totalnog rata“ (Bruneteau 2005: 21).

Prvi svjetski rat je svijetu predstavio kombinaciju animalizacije neprijatelja s ekstremnim nasiljem popraćene masovnom smrću i kršenjem prava civila, dostigavši dotad neviđeni prag nasilja i postigavši nestanak jednog određenog oblika rata. Kako kaže Marcel Déat, francuski političar: „Bili smo čvrsto uvjereni, iako nismo znali jasno objasniti zašto, da nas čeka borba koja je posve drukčija od vojne borbe u pravom smislu riječi. Taj rat bio je samo prividno klasičan i to u početku. On je bio revolucija 20. stoljeća“ (Bruneteau 2005: 30). Taj novi, revolucionarni oblik odnosio se na karakter i samu koncepciju rata. Pojava totalnog rata 1914. godine „postavlja, naime, od samog početka problem potpunog uništenja neprijatelja. Ne samo da treba vojnu borbu dovesti do njenog maksimalnog intenziteta masovnom primjenom tehnologije ili do neograničenog radikalizma izravnog nasilja, nego treba i uništiti volju za otporom kod stanovništva. Odatle ta posve nova brutalnost toga rata.“ (Bruneteau 2005: 30).

U totalnom ratu borba na smrt podrazumijeva sve društvene oblike. U skladu s time Wolfgang Sofsky kaže: „Smrt nije sredstvo koje teži određenom političkom ili ekonomskom cilju. Ona je sama po sebi cilj rata. Želje i najsnažnije imaginarne predodžbe usmjerene su na uništenje neprijatelja. Promišljati rat ne znači stoga ništa drugo nego promišljati društvo na temelju njegova potencijalnog uništenja, njegove nulte točke, smrti društvenog“ (Bruneteau 2005: 31). Dakle, iz spomenutog proizlazi da se odsad civil smatra neprijateljem, kojem je „dovoljno da postoji, da živi i već time se izlaže potencijalnom i nepredvidljivom nasilju“ (Bruneteau 2005: 31).

Mediji su pridonijeli stvaranju slike već spomenutoga animaliziranja neprijatelja, prikazavši ga kao „totalnog i barbarskog, dakle kao objekta prema kojemu je usmjerena sva mržnja. Govor protiv neprijatelja, uočljiv kod svih zaraćenih strana, ide čak dotle da se znanstveno razvija na temelju animalizacije neprijatelja i njegove dehumanizacije i na kraju opravdava njegovo fizičko uništenje“ (Bruneteau 2005: 32). Dakle, na neprijatelja se ne gleda kao na ljudsko biće, već kao neljudsko, barbarsko, čak i zvjersko. Taj dehumanizirajući pristup, potpomognut propagandom, toliko je brutalan i nasilan da smrt neprijatelja ne izaziva nikakvo sažaljenje. Na osnovi takvog indoktriniranog razmišljanja rat se počinje tumačiti „kao rasna borba, s ciljem da se uništi neprijateljska rasa“ (Bruneteau 2005: 32). Kultura ratovanja proizašla iz Prvog svjetskog rata predstavlja jednu od najsigurnijih podloga totalitarnom nasilju tridesetih i četrdesetih godina, ali i u novijoj povijesti, što ćemo vidjeti na primjeru genocida u Ruandi.

Posthladnoratovsko razdoblje

Završetak hladnog rata predstavlja kraj bipolarne podjele svijeta. Označio je kraj starog rasjepa, ali i začetak novog. Kako se sve veći naglasak pridaje povratku povijesti, kulture, religije i narodnosti, u fokus dolazi zahtjev za identitetom. Ono se paralelno nadopunjuje s općom krizom država i društva pogođenih procesom koji je uslijedio nakon kraja hladnog rata, a to je proces globalizacije. Kako više nema opasnosti od onog „vanjskog“ neprijatelja, pojavljuje se nova kategorija neprijatelja, onog „unutarnjeg“. Sukob se preselio s „periferije“ na „domaće dvorište“. Zaki Laidi ističe: „Gubitak političkih i univerzalnih uzora u svijetu lišenom smisla donosi prijetnje nasiljem i ratom. Ali novi ratovi pokazuju zbunjujuće sličnosti s idejom koju su o njima imali europski ekstremisti dvadesetih godina. Ne nastavak politike drugim sredstvima, prema znanoj formulaciji, nego osnovni izraz oblika djelovanja ili organizacije u potrazi za smislom.“ (Bruneteau 2005: 128)

Kraj hladnog rata rezultirao je povratku „arhaičnim oblicima nasilja ili totalitarnom kršenju ratnih pravila, sa svom štetom nanijetom civilima koju to podrazumijeva“ (Bruneteau 2005: 129). Možemo slobodno konstatirati da je kraj hladnog rata rehabilitirao ekstremno nasilje, totalni rat i brutalnost nad civilnim stanovništvom proizašlim iz Prvog svjetskog rata. Kako sam bio spomenuo, uloga neprijatelja se premjestila s onog „vanjskog“ na onog „unutarnjeg“, posebice u državama i društvima podvrgnutih anarhiji. Dolazi do rehabilitiranja neprijateljstava duboko zakopanih u povijesti i kolektivnom pamćenju naroda. Stuart J. Kaufman tvrdi: „Progonjenje unutarnjeg neprijatelja koji je i blizak i dalek navodi na povratak

mitovima iz prekinute ili mračne prošlosti, koji postaju konstitutivni materijal simboličnih politika koje potiču moderne mržnje identificirajući vječnog krivca i vječnu žrtvu“ (Bruneteau 2005: 129). U ovu kategoriju spada Ruanda, odnosno radikalni i masovni genocid u slučaju Ruande (sustavno uništavanje Tutsija od strane Hutua). Poslije ćemo se dotaknuti Organizacije Ujedinjenih naroda, odnosno njezinih slabosti i nedostataka u slučaju Ruande te kako je sve navedeno potaknulo jednu inicijativu na planu međunarodne pravde (Međunarodni kazneni sud za ratne zločine u Ruandi – ICTR⁴).

Gradanski rat u Ruandi 1994.

Genocid počinjen u Ruandi nad Tutsijima 1994. godine se u nekim karakteristikama može poistovjetiti s Holokaustom. Imao je karakter organiziranog ubijanja koji je bio isplaniran i realiziran do najsitnijeg detalja. Takav karakter omogućio mu je jednu „univerzalnu dimenziju poistovjetivši ga s velikim genocidima 20. stoljeća, osobito sa Shoahom zbog izrazite sklonosti prema dobro obavljenom poslu kod ubojica Hutua“, na štetu Tutsija. (Bruneteau 2005: 136) Međutim, specifičnost genocida nad Tutsijima se očituje u sljedećim karakteristikama:

1. masovna i totalna dimenzija: Tutsi su brojali 1.250.000 ljudi do 1994., odnosno 15% ukupnog stanovništva Ruande, a nakon masakra broje između 200.000 i 300.000 ljudi (80% ubijenih).
2. brzina egzekucije: od 7. travnja do 2. srpnja 1994. tri četvrtine žrtava ubijeno je u prvih šest tjedana rata.
3. okrutnost u metodama ubijanja: komadanje mačedom, granatiranje grupa ljudi, silovanje⁵ i zatim ubojstvo...
4. decentralizacija organizacije: gradonačelnik, vojska, policija i milicija su bili mobilizatori lokalnih ekipa ubojica s mačetama. (Bruneteau 2005: 137)

Takva decentralizacija zahtijevala je masovno sudjelovanje Hutu stanovništva u gradovima i selima. U takvoj dimenziji organiziranog ubijanja Tutsija počiva specifičnost ruandskog genocida. Pored spomenute vojske, policije i milicije Habyarimanine stranke Nacionalnog revolucionarnog pokreta za razvoj (MRND), u sustavnom uništavanju Tutsija je

⁴ International Criminal Tribunal for Rwanda (izvor: <http://unictr.unmict.org/>)

⁵ Sustavna i masovna silovanja (250.000) žena iz plemena Tutsi nesumnjivo su jedan od najvećih doprinosa ruandskog slučaja genocidnom zločinu budući da je 70% silovanih žena koje su „pošteđene“ namjerno zaraženo ubojicama nosiocima virusa AIDS-a. (izvor: Bruneteau 2005: 137)

sudjelovalo još na desetke tisuća seljaka i pripadnika lokalnih administracija koji su „svojim odobravanjem, nagovaranjem i sudjelovanjem bili glavni prijenosnici genocida“ (Bruneteau 2005: 137). Također, važnu ulogu su imali duhovni i stručni ljudi (svećenici, učitelji, liječnici...) u mobilizaciji mase, širenju mržnje i pružanju potpore akciji milicije Interahamwe⁶. Jean Hatzfield ističe: „Većina običnih ljudi masovno ubija svoje susjede u uvjerenju da oni predstavljaju skrivenog i smrtnog neprijatelja zato što su etnički drukčiji, bitno drugi“ (Bruneteau 2005: 137).

Bruneteau iznosi tri eksplikativna modela ruandske tragedije koji nastoje obuhvatiti takav karakter genocida:

1. ekonomska teza o nestašici prirodnih resursa
2. kulturna teza od društvenopsihološkoj predispoziciji
3. politička teza o manipulaciji elita

Prva teza naglasak stavlja na prekobrojno stanovništvo (jedno od najvećih stopa demografskog rasta) i nestašicu obradive zemlje⁷ kao glavne indikatore društvenog sukoba i nasilja. Drugom tezom se bave antropolozi i etnolozi koji fokus usmjeravaju na društvenopsihološki profil počinitelja. U kombinaciji tradicionalne kulture, koja počiva na strogoj poslušnosti i poniznosti, s čvrstom vertikalnom strukturom vlasti običnog građanina Ruande transformira se u ubojicu koji vjerno i slijepo izvršava naredbe s vrha vlasti. Treća teza, koju dijeli većina povjesničara i politologa, drži želju Hutua da obavezno ostanu na vlasti, a posebice frakcije sa sjeverozapada zemlje povezanog s klanom Habyarimanine žene, akazu⁸, što se pokazalo presudnim za genocid. Kombiniranjem spomenutih teza bolje ulazimo u problematiku genocida iz 1994. godine. Iako svaka teza zasebno ima temelja za spomenuto ekstremno nasilje, ipak se „ono moglo razviti u genocid samo putem političkog procesa u kojem su zapovjedni lanac i ideološki diskurs imali središnju ulogu“ (Bruneteau 2005: 138).

Autoritarni model vlasti i kultura podčinjenosti i poslušnosti potkrjepljuje efikasnost manipulacijskog procesa. Osim ideološkog diskursa s vrha vlasti, bitna je i dimenzija vjerovanja kroz nametnutu rasnu tematiku kod Hutu elita. Na taj način su i ekstremisti akazu elite i vođe organizacije Interahamwe indoktrinirani da Tutsije doživljavaju kao smrtnu

⁶ U doslovnom prijevodu „Oni koji se zajedno bore“ („Those Who Attack Together“). (izvor: <https://www.britannica.com/topic/Interahamwe>)

⁷ Prosječna ruandska obitelj ima osam članova koji žive od obrađivanja zemlje na površini manjoj od jedne petine hektara. (izvor: Bruneteau 2005: 137)

⁸ U prijevodu „kuća“ ili „obitelj“. Pojam koji je označavao predsjednikovu obitelj, i preciznije, tri brata njegove žene Agathe koji su kontrolirali većinu nacionalnog bogatstva Ruande. (izvor: Courtemanche 2005: 17)

opasnost, kao najveću ugrozu po njihov život. Oni su sebe uvjerali do te mjere da Tutsije žele u potpunosti uništiti. Međutim, korijeni ovakvog etničkog uvjerenja, koje stalno napreduje na društvenoj razini, nisu nastali devedesetih godina. Peter Uvin tvrdi: „Ono se temelji na vjerovanjima i mitovima dugog trajanja, izraženim u obliku priča, aforizama i poslovice; ono se temelji na desetljećima političke ideologije prenošene kroz diskurse, službeni povijest pisanu u školskim udžbenicima i na kraju pretočenim u politiku isključivanja“ (Bruneteau 2005: 138). Etnička integracija temelji se na društveno-rasnoj spoznaji još od samih početaka kolonijalne epohe.

Kolonijalno naslijeđe

Sukob između Hutua i Tutsija ponajviše je posljedica kolonijalnog sustava. „Još od kraja devetnaestog stoljeća, rana njemačka kolonijalna uprava koristi *mwami* (kralja) i *nyiginya* (monarhiju), ustoličene u Nyanzi, kao sredstvo za uspostavu svojih vojnih postaja u tom području“ (Chossudovsky 2008: 126). Krajem 19. stoljeća Njemačka, kao kolonijalna sila, dolazi na područje Ruande. Njihovi izaslanici su tamo zatekli dvije različite grupe ljudi, Hutue i Tutsije. Tadašnji stav antropologa je bio da nema podjele jednih od drugih, odnosno nije bila prisutna polarizacija jer Hutu i Tutsi govore istim jezikom, prakticiraju istu religiju i često se međusobno žene. „Razlike između Hutua i Tutsija bilo je teže uočiti: Tutsiji bi trebali biti viši, svjetlije puti i imati uže nosove, dok su Hutui malo niži, tamniji i širokih nosova. Međutim, to nije bilo potpuno točno jer su se Hutui i Tutsiji stoljećima međusobno ženili, pa su njihove zalihe gena bile izmiješane. Hutui i Tutsiji govorili su istim jezikom – kinyarwanda – i imali su zajedničku povijest.“ (Ilibagiza 2005: 37) Međutim, grupe postaju svjesne da ipak postoje razlike zbog „teze o dvama narodima“, koju je iznio 1863. godine John Hanning Speke, po kojoj je „Tutsi aristokracija koju čine ratnici pastiri pridošli iz Abesinije⁹ nametnula svoju vlast bantu crncima osuđenima da služe kao robovi“ (Bruneteau 2005: 139). Valja spomenuti još jednu usporedbu: „Hutu, siromašni seljak, kratak je i zdepast, nosa karakterističnog za negrodine skupine. Tutsi, nomadski čuvar, visok je i vitak. Put mu je svjetlosmeđa, što valja pripisati njegovim sjevernjačkim korijenima“ (Courtemanche 2005: 25). Ta teza je još dodatno bila potkrijepljena od trenutka kada je Belgija naslijedila koloniju 1924. godine uvođenjem feudalne vlasti na čelu s Tutsijima.

⁹ Današnja Etiopija

Zapravo su administrativne reforme što su ih Belgijci počeli provoditi 1926. godine odigrale odlučujuću ulogu u oblikovanju socio-etničkih odnosa i veza: „Belgijanci su dinastičke sukobe otvoreno koristili kako bi ojačali svoju kontrolu nad pojedinim teritorijima. Kolonijalna je uprava koristila tradicionalne poglavice u svakoj naseobini kako bi prikupljala radnu snagu za prisilni rad. (...) Te su poglavice bile pod izravnim nadzorom belgijskog kolonijalnog upravitelja, odgovornog za određeni dio teritorija. Uspostavljeno je ozračje straha i nepovjerenja, nestala je solidarnost unutar zajednica, a tradicionalni odnosi međuovisnosti promijenjeni su tako da služe interesu kolonizatora. Cilj je bio raspirivati i iskoristiti međuetničke rivalitete kao sredstvo postizanja političke kontrole, kao i onemogućiti jačanje solidarnosti dviju etničkih skupina, koja bi ih neizbježno okrenula protiv kolonijalnog režima. Dinastička aristokracija Tutsija postala je odgovorna i za prikupljanje poreza i pravosudni sustav“ (Chossudovsky 2008: 126). Dakle, Belgijci su prepustili manjinskim Tutsijima vlast u Ruandi. U visokoobrazovanim ustanovama i administracijama su bili zaposleni najčešće pripadnici Tutsi zajednice. „Tridesetih godina popisuju etničko stanovništvo s ciljem da ograniče na Tutsije pristup obrazovanju i administrativnim poslovima. Rezultat je bio uvođenje osobnih iskaznica s oznakom narodnosti, što će kasnije teško opteretiti 15% ljudi koji se izjašnjavaju Tutsijima. Otada se ta temeljna podjela duboko upisuje u svijest dviju zajednica, osobito kod Hutua“ (Bruneteau 2005: 139). Dakle, spomenute okolnosti su dodatno pojačale jaz između Hutua i Tutsija što predstavlja ogromnu ironiju pošto su prije dolaska kolonizatora u Ruandu dva naroda živjela zajedno i međusobno se miješala bez nametnutih razlika. Nadalje, većinsko Hutu stanovništvo je bivalo sve više stigmatizirano kao etnički i društveno „niža klasa“, što je potaknulo rađanje osjećaja mržnje prema „višoj klasi“, Tutsijima. Kako kaže Arlene Audergon: „Ljudska je priroda gorivo nasilnog sukoba. (...) Tijekom povijesti nalazimo *stručnjake* koji znaju kako koristiti ljudsku prirodu podijelivši zajednice i vršeći zvjerstva. Manipuliranje našom psihologijom ne bi li se potaknuo nasilni sukob doista je uznemirujuće.“¹⁰

Kolonijalni povjesničari su prikazivali Hutue kao podčinjenu klasu. Monarhija je opisivana isključivo kao aristokratska dinastija Tutsija. Osobnim iskaznicama se označavalo etničko podrijetlo: „Podrijetlo se arbitrarno određivalo na temelju vlasništva nad određenim brojem grla stoke, s tim da su kao Tutsiji obično označavani vlasnici stoke, a kao Hutui zemljoradnici“ (Chossudovsky 2008: 127).

¹⁰ Autorica knjige *Svratište rata – psihološka dinamika nasilnog sukoba*, Paralele, 05/2008. (izvor: <http://www.mvinfo.hr/knjiga/4313/svratiste-rata-psiholoska-dinamika-nasilnog-sukoba>)

Iz nametnutih socio-etničkih podjela, belgijski kolonijalisti su razvili novu društvenu klasu¹¹ koju su regrutirali iz redova Tutsi aristokracije. Uspostavljen je školski sustav kako bi se obrazovali pripadnici Tutsi zajednice i na taj način stvaralo osoblje potrebno Belgijsima. Takve socio-etničke podjele, koje su se počele javljati još od dvadesetih godina prošlog stoljeća, ostavile su dubokog traga na suvremeno ruandsko društvo.

Socijalna revolucija i neovisnost Ruande

1957. godine objavljen je dokument „Izjava o socijalnom aspektu rasnog problema u Ruandi“, kasnije poznata kao Manifest Bahutua, u kojem pripadnici Hutu zajednice odbacuju feudalni režim (kojeg je Belgija uspostavila) i prevlast Tutsija, zbog čega počinju rasti međuetničke napetosti. Kako „tutsijska“ Ruanda sve više pokazuje želju za nezavisnošću i oslobađanjem od belgijskog patronata, Belgija počinje polako napuštati sad već bivše saveznike Tutsije paralelno se sve više priklanjajući Hutuima. 1959. godine izbija „Socijalna revolucija“. Uz pomoć Rimokatoličke crkve u Ruandi i Belgije, koja povlači svoju podršku Tutsijima, emancipirana Hutu elita preuzima vlast u Ruandi. „Kada su Tutsiji zatražili veću nezavisnost, Belgijanci su se okrenuli protiv njih i 1959. godine potaknuli krvavu pobunu Hutua koja je srušila monarhiju. Tijekom sljedećih nekoliko godina u osvetničkim je pokoljima ubijeno više od 100.000 Tutsija. Do trenutka belgijskog povlačenja iz Ruande 1962. godine na vlasti se bila učvrstila Hutu vlada, a Tutsiji su postali drugorazredni građani, suočeni s proganjanjima, nasiljem i smrću od ruku Hutu ekstremista. U sljedećim desetljećima, kada su pokolji bili česte pojave, poginulo je na desetine tisuća ljudi.“ (Ilibagiza, Erwin 2005: 35) Mnogo Tutsija stradava u ovom prijelazu vlasti, dok ih na tisuće emigrira u Ugandu, Burundi i Zair (današnji Kongo). 1961. godine Ruanda postaje republika, a 1962. proglašava neovisnost.¹² Od stjecanja neovisnosti 1962. godine odnosi s bivšim kolonijalnim silama i donatorima su se dodatno zakomplicirali. Kao naslijeđe iz belgijskog kolonijalnog razdoblja i dalje uglavnom prevladavaju isti ciljevi, a to je poticati jednu etničku skupinu protiv druge.

Kao što vidimo, nakon proglašenja Ruande nezavisnom državom (republikom) dolazi do velikog obrata na sceni. Mijenja se odnos snaga u korist većinskih Hutua koji preuzimaju vlast. U novonastaloj situaciji, „u novom okruženju nesvrstanih zemalja, belgijska država i

¹¹ Više u Chossudovsky 2008: 127

¹² Kronologija Ruande preuzeta iz knjige *Hope for Rwanda*, André Sibomana, Pluto Press, London, 1999. (izvor: <http://vjeko-rwanda.info/hr/centar-otac-vjeko/geografija-ruande/15-kronologija-ruande>)

Crkva počele su naime svesrdno podupirati hutuovsku većinu kako bi ojačale novu postkolonijalnu vlast“ (Bruneteau 2005: 139). Istovremeno, šezdesetih godina dolazi do stvaranja nove stigmatizacije u društvu, odnosno do novog velikog obrata: „Hutu postaje autohton, jedini istinski urođenik, seljak koji krči zemlju i gradi društvenu organizaciju; Tutsi se poistovjećuje sa stranim osvajačem, s kolonistom koji će ubrzo biti nazvan parazitom hutuovskog rada“ (Bruneteau 2005: 139). Opet moram istaknuti ironiju u ovoj tragikomičnoj predstavi, čiji su scenaristi Belgija i Crkva, u kojoj se Hutui i Tutsiji bore jedni protiv drugih, umjesto da se udruže u zajedničkoj borbi protiv „onog“ pravog okupatora, pravog kolonista, a to je Belgija.

U prosincu 1963. godine novonastala ideologija (točnije, ideologija je ostala ista, samo su se strane promijenile) uzrokovala je masakr 14.000 Tutsija i progon još njih 250.000. Uz spomenutu novu stigmatizaciju, kod Hutua se paralelno usađuje mržnja prema Tutsijima i strah od povratka Tutsija koji su bili primorani pobjeći iz države. Strah se uvlači u sve pore društva: „strah kod Tutsija neprestano sumnjičenih za najgora zlodjela; strah kod Hutua koji žive progonjeni željom za osvetom nad feudalcima-kolonijalistima i strahujući od povratka onih koji su emigrirali 1963.“ (Bruneteau 2005: 140).

Kriza u Burundiju: uvertira u genocid 1994.

Kako su u Ruandi Tutsiji sve više marginalizirani, u susjednom Burundiju vladajuća vojna hunta Tutsija radi upravo istu stvar podčinjenim Hutuima. Kako ćemo vidjeti u nastavku, događaji koji će uslijediti tijekom 1972. i 1973. godine poslužiti će kao uvertira u genocidni postupak 1994. godine.

Kriza započinje u proljeće 1972. godine nakon pokušaja pobune Hutua u Burundiju. Posljedice su bile kaotične: „pokušaj pobune Hutua izaziva okrutnu vojnu represiju koja je odnijela najmanje 100.000 žrtava, a 200.000 ih bježi u Ruandu. Instrumentalizacija tog slučaja od vlasti u Kigaliju bila je presudna i već tada indikativna. Dolazi do jačanja etničkog antagonizma i stigmatizacije *unutarnjeg neprijatelja*, što završava kampanjom pogroma koje organiziraju Odbori javnog spasa i novim egzodusom Tutsija.“ (Bruneteau 2005: 140)

Hutu ekstremisti u Ruandi radikaliziraju postojeći režim koristeći strah Tutsija zbog masakra u Burundiju, a „početak kraja“ za Tutsije će označiti 1973. godina (srpanj) i dolazak na vlast generala Juvenala Habyarimane te uspostava totalitarnog sustava vlasti u Ruandi. Njegov dolazak je označio obavezu svih Hutu pripadnika da postanu doživotni članovi

predsjednikove stranke, Nacionalnog revolucionarnog pokreta za razvoj (MRND). Vojska postaje isključivi monopol Hutua. „Klijentelizam na kojem počiva nova Habyarimanina republika širi se tako na razini naroda, koji je odsad njegov zarobljenik i odgovoran za sve buduće odluke i opredjeljenja vlasti“ (Bruneteau 2005: 140). Kao odgovor na uspostavu totalitarnog režima u Ruandi od strane Habyarimane, osamdesetih godina se Tutsiji u inozemstvu organiziraju u Ruandski patriotski front (RPF).

Ruandski patriotski front osnovan je u Ugandi 1987. godine od strane drugog naraštaja Tutsija izgnanih 1963. s ciljem da izbore pravo na povratak i sudjelovanje u političkom životu Ruande. To je bio politički i vojni pokret koji je zagovarao ukidanje etničke podjele te je u svoje redove regrutirao i Hutue koji su se protivili Habyarimaninu režimu. (Bruneteau 2005: 140)

RPF iz susjedne Ugande započinje početkom listopada 1990. oružanu borbu protiv Habyarimanina režima kako bi ukinuli diktaturu i ideologiju zbog koje je mnogo Ruandana bilo primorano na izgnanstvo. Rat će potrajati oko tri godine, a pokazat će se kao „katalizator genocidne odluke“ (Bruneteau 2005: 141).

Godine koje su uslijedile pokazale su se presudnima za ono najgore što slijedi, a to je genocid. Preko svih medija (pod kontrolom Hutua) i preko Hutu elite (znanstvenici, učitelji, liječnici...) te čak i preko crkava poziva se na istrebljenje „unutarnjeg neprijatelja“, dakle Tutsija. Naglašava se putem medija animalizacija neprijatelja: „Javlja se nove usporedbe Tutsija sa životinjama, koji prelaze iz gnjusnog stanja žohara u opasno stanje zmija“ (Bruneteau 2005: 141). Ti pozivi se najviše očituju u razdoblju između 1990. i 1993. godine „učestalim masakrima civila Tutsija i politikom ciljanih ubojstava hutuovskih protivnika smatranih izdajicama“ (Bruneteau 2005: 141). Iako su organizacije za zaštitu ljudskih prava izvještavale o spomenutim ubojstvima (u kojima je stradalo oko 15.000 ljudi), nisu imala odjeka na globalnoj razini. Upravo naprotiv, Francuska je dodatno pojačala svoju vojnu pomoć ruandskoj vojsci, ali o tome ćemo kasnije.

Na inicijativu i pod pritiskom Francuske uvodi se višestranačje kao bitan faktor procesa demokratizacije Ruande, što je, pokazat će se, bilo samo prividno. „Demokratsko otvaranje mora također omogućiti rješavanje sukoba dolaskom na vlast umjerenih Hutua i postizanjem sporazuma o podjeli vlasti s RPF-om“ (Bruneteau 2005: 141). Međutim, spomenuto „prividno“ višestranačje povećalo je strah kod Hutua te se 1992. osnivaju milicijske i paravojne jedinice Interahamwe, pokret mladih predsjednikove stranke

Nacionalnog revolucionarnog pokreta za razvoj (MRND). Te jedinice prikupljaju „oružje i masovno regrutiraju na desetke tisuća gradskih mladića bez posla zbog ekonomske krize kao i seljake bez zemlje“ (Bruneteau 2005: 142).

Bitan datum za nadolazeću ruandsku tragediju je 4. kolovoza 1993. Naime, tog dana je u tanzanijskom mjestu Arusha potpisan sporazum između predsjednika Ruande Juvenala Habyarimane i predstavnika Ruandskog patriotskog fronta (RPF) pod pritiskom međunarodne zajednice. Taj sporazum je „potvrdio nesposobnost Kigalija da postigne vojno rješenje i konkretizirao početni cilj RPF-a, naime prenošenje borbe za vlast s etničkog na politički plan“ (Bruneteau 2005: 142). Odredbe sporazuma su podrazumijevale povratak izbjeglih Tutsija, spajanje dviju vojski, prijelazna vlast otvorena za sve stranke, smanjenje ovlasti predsjednika republike, prisutnost snaga UN-a. Međutim, spomenute odredbe su učinile kontra efekt kod Hutu elita. Naime, „mogućnost poraza i politička marginalizacija dovode do krajnje radikalizacije Hutu ekstremista na vlasti koji tvrde da je riječ o izdaji“ (Bruneteau 2005: 142). Kao odgovor na spomenute odredbe i moguću „izdaju“, u prosincu 1993. godine „hutuovski gradonačelnici počinju dijeliti oružje po svojim općinama, a Plave kacige mirno promatraju mlade milicionare kako se uvježbavaju u radu s mačetom na brdima oko Kigalija“ (Bruneteau 2005: 142). Sve je bilo spremno za nadolazeći pokolj, samo se čekalo na „kap koja će prelititi čašu“.

6. travnja 1994. srušen je predsjednikov avion projektilom prilikom slijetanja u Kigaliju, što je označio „početak kraja“ za Tutsi stanovništvo. „U Kigaliju, tog jutra, 6. travnja 1994., desetak muškaraca je u prostorijama vojarne predsjedničke garde, nasuprot zgrade Ujedinjenih naroda, na Bulevaru revolucije. Liste su bile gotove, i svako je ime bilo potvrđeno. Tisuću petsto imena, političara iz opozicije, Hutua i Tutsija, poslovnih ljudi (umjerenjaka koji su priželjkivali podjelu vlasti između dvije etničke skupine, kao i demokraciju), svećenici aktivisti, članovi udruga za zaštitu ljudskih prava, novinari. Njih su, odmah nakon ubojstva predsjednika, trebali likvidirati predsjednička garda, Nulta mreža (tajna služba koja je okupljala kolovođe genocida) i neki vojnici i policajci čija se imena držalo u tajnosti. Potom će policija, zapovjednici sektora i pripadnici milicije podignuti barikade“ (Courtemanche 2005: 157). Tim činom započinje masovno ubijanje Tutsija, koje vojska i milicija Interahamwe na licu mjesta identificira po već famoznim osobnim iskaznicama i opsada u čitavoj zemlji (barikade po cestama). Tijekom stodnevnog rata između

800.000 i milijun muškaraca, žena i djece je masakrirano od strane Hutu ekstremista, što je čak četiri puta više žrtava nego u Holokaustu nad Židovima.¹³

Grupa odgovorna za genocid: Théoneste Bagosora i Pauline Nyiramasuhuko

Grupa se sastojala od „šireg kruga od šezdesetak pojedinaca, među kojima su većina bili članovi vlade i viši vojni časnici, i užeg kruga koji su činili bivši predsjednik Hutu vlade, Jean Kambanda i pet članova njegova osobnog savjeta“ (Bruneteau 2005: 142). Iz tog užeg kruga dolaze Théoneste Bagosora i Pauline Nyiramasuhuko. Bagosora je kao ravnatelj kabineta Ministarstva obrane naoružao i ustrojio milicijske jedinice Interahamwe. Za njega je presudan trenutak bio sporazum u tanzanijskoj Arushi gdje je tijekom pregovora smislio plan za uništenje Tutsija nazvavši ga „Druga apokalipsa“. (Bruneteau 2005: 142)

Bruneteau je puno više pažnje posvetio Pauline Nyiramasuhuko, što slijedi u nastavku. Pauline je spadala među najutjecajnije osobe Hutu vlade. Bila je članica vodećih krugova predsjednikove stranke MRND i ministrica za obitelj i unaprjeđenje položaja žena od 1992. godine. „Kao školska prijateljica s predsjednikovom ženom Agathe Habyarimana, brzo se uspinjala ljestvicom Ministarstva za socijalnu skrb. (...) Njen politički uspon počinje međutim kada preuzme kontrolu nad gradom Butare odakle je bila rodom i u kojem je živio najveći broj Tutsija u zemlji. Njena revnost i strastna mržnja prema Tutsijima priskrbili su joj sve izrazitiju sklonost ekstremista *akazu*.“ (Bruneteau 2005: 142).

Zbog svega navedenog vlast Hutua joj je omogućila „da nadzire i ubrza genocidne operacije na području Butarea gdje se stvari nisu odvijale prema njihovoj želji. Upravo je ona vodila operaciju okupljanja Tutsija na lokalnom stadionu kamo ih je namamila lažnim pozivom Crvenog križa, a zatim naredila pokolj ekstremističkim jedinicama Interahamwe“ (Bruneteau 2005: 143).

Što je još nevjerojatnije, Pauline, ista ta ministrica za obitelj i unaprjeđenje položaja žena, je bila jedna od glavnih aktera u pripremanju operacije sustavnog silovanja Tutsi žena na razini cijele zemlje. Međutim, ta silovanja koja je osmislila ministrica zamišljena su „kao nagrada prije ubijanja, kao sastavni dio istrebljivačkog rituala. Zatim, ona se često izvide javno kako bi se povećao učinak straha i poniženja na ciljanu grupu. Napokon, povjeravaju se pojedincima izabranim zato što su zaraženi virusom AIDS-a.“ (Bruneteau 2005: 143)

¹³ Vidi: <http://unictr.unmict.org/en/genocide>

Kao što vidimo, proces potpunog uništenja žene ne staje sa silovanjem, već s agonijom koja slijedi nakon toga. Dok se muškarce najčešće ubijalo na licu mjesta, žene bi se puštalo na životu da umru u što većim bolovima. Takav specifičan oblik silovanja čini samu bit genocidnog zločina. „S tim razlogom je Pauline Nyiramasuhuko izvukla iz ruandskih bolnica bolesnike zaražene AIDS-om i od njih oformila specijalne brigade silovatelja. Prema jednoj procjeni, oko 70% silovanih Tutsi žena tijekom genocida koje su ostavljene na životu zaraženo je virusom AIDS-a. Sve u svemu, bivša ministrica potaknula je na silovanje i ubojstvo 250.000 žena.“ (Bruneteau 2005: 143)

1995. godine Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije (ITCY) proglasio je silovanje ratnim zločinom. Zločin koji je počinila bivša ministrica, koja je izvedena pred Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene na prostoru Ruande (ITCR) u lipnju 2002., omogućio je „da se silovanje proglasi sastavnim elementom toga genocida“ (Bruneteau 2005: 143). Također, Pauline Nyiramasuhuko je prva žena koja je optužena istovremeno za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine.

Po završetku genocida nova vlast (Tutsi) u Kigaliju suočena je s kažnjavanjem krivaca i provedbom procesa nacionalnog pomirenja. Masovni učinak genocida odveo je više od 120.000 Ruandana u zatvor u samo nekoliko godina. 1. siječnja 2003. godine predsjednik Paul Kagame (podrijetlom Tutsi koji je bio prognan u Ugandu) je dao osloboditi 40.000 zatvorenika uz jamstvo provedbe operacije nacionalnog pomirenja koje se „zasniva na odbacivanju zahtjeva za etničkim identitetom“ (Bruneteau 2005: 144).

Međunarodni kazneni sud

Ideja o sudu s međunarodnom nadležnosti se pojavila još krajem 19. stoljeća. Ta ideja se zasnivala na obvezi država da moraju poštivati, čak i u vrijeme rata, temeljne „zakone čovječanstva“. 1919. godine osnovano je istražno povjerenstvo za ispitivanje odgovornosti za zločine koje su Njemačka i njeni saveznici počinili tijekom rata. Iz toga je trebao proizaći međunarodni kazneni sud. Iako nije uspostavljen, Društvo naroda okupilo je skupinu pravnih stručnjaka koji bi pripremili prijedlog za osnivanje suda nadležnog za suđenje zločinima koji su „povrijedili međunarodni javni poredak univerzalnog zakona nacije“ (Bruneteau 2005: 144). Već tridesetih godina izrađen je prijedlog konvencije kojom se predviđa osnivanje Međunarodnog kaznenog suda za suđenje terorističkim zločinima.

Londonskim sporazumom od 8. kolovoza 1945. godine osniva se Međunarodni vojni sud u Nürnbergu koji je bio nadležan za suđenje ratnim zločinima i zločinima protiv čovječanstva. Spomenuta institucija predstavlja početak uspostave međunarodnog kaznenog suda i počivala je na sljedećim načelima (Bruneteau 2005: 144):

1. načelo individualne kaznene odgovornosti pred međunarodnom pravdom
2. načelo nepostojanja imuniteta za šefa jedne države
3. načelo nepriznavanja obveze izvršavanja zapovijedi kao određujuće isprike

Međutim, unatoč naporima skupine pravnih stručnjaka, ideja o međunarodnom kaznenom sudu reaktivirat će se tek devedesetih godina. Završetkom hladnog rata, kao i uspostavom novog političkog konsenzusa unutar Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda te pojavom novih okolnosti nakon tragičnih događaja na području bivše Jugoslavije i Ruande, ponovo se rehabilitira ideja o osnivanju stalnog pravosudnog tijela. Generalna skupština Ujedinjenih naroda zatražila je 1992. godine od Komisije za međunarodno pravo da projektira prijedlog statuta za to tijelo. Nakon što ga je odobrila, Komisija je u srpnju 1994. godine predložila Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda održavanje međunarodne konferencije na kojoj bi se usvojila zaključna konvencija po tom pitanju: „Osnivanje na zahtjev Vijeća sigurnosti i zatim rad *ad hoc* međunarodnih kaznenih sudova na suđenju odgovornima za zločine počinjene u Bosni i Ruandi (prema Rezoluciji 827 od 25. svibnja 1993. i Rezoluciji od 8. studenog 1994.) uvelike je pridonijelo ubrzanju procesa za uspostavljanje Međunarodnog kaznenog suda“ (Bruneteau 2005: 145).

William Bourdon ističe važnost „međunarodnog civilnog društva“ kao nosioca javnog mnijenja: „Ono sve više napušta pojam međunarodne zajednice i prihvaća onaj ljudske zajednice, dakle međunarodnog prava sposobnog da štiti čovjeka ma gdje on bio, da zahtijeva pravdu u ime svih žrtava čija je pripadnost čovječanstvu zanijekana zbog ideoloških razloga i čije patnje pograđaju cijelo čovječanstvo“ (Bruneteau 2005: 145).

Pojavom „općeg kaznenog prava“ države imaju posebne obveze prema ljudima i čovječanstvu jer su „samo mandatarima interesa toga istog čovječanstva. Njihovo poštivanje tih obveza uvjet je za njihovu integraciju u međunarodnu zajednicu, a povreda tih istih predstavlja međunarodni zločin“ (Bruneteau 2005: 145). Upravo je slučaj Međunarodnih kaznenih sudova za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije (ICTY¹⁴) i Ruande

¹⁴ Misli se na ICTY (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia) (izvor: <http://www.icty.org/>)

(ICTR¹⁵) uvelike potpomognuo toj „relativizaciji suvereniteta država izricanjem presude jednom predsjedniku vlade (ruandskom) i otvaranjem sudskog postupka jednom šefu države (Miloševiću)“ (Bruneteau 2005: 145).

Rezultat svega je bio usvajanje Statuta Međunarodnog kaznenog suda (ICC¹⁶) u Rimu 17. srpnja 1998. Međunarodni kazneni sud je stalan sud, za razliku od dvaju ICT-a, koji je u temeljnom odnosu s Ujedinjenim narodima, sa sjedištem u Den Haagu. „Sud je nadležan za suđenje počiniteljima (starijim od 18 godina u trenutku izvršenja kaznenog djela), kako stoji u preambuli, nezamislivih okrutnosti koje su duboko potresle savjest čovječanstva“ (Bruneteau 2005: 145). Tu spadaju ratni zločini, zločini protiv čovječanstva, zločini genocida i zločini agresije.

Međunarodni kazneni sud za ratne zločine počinjene na području Ruande (ICTR) je prvi međunarodni sud osnovan radi kaznenog procesuiranja visokopozicioniranih pojedinaca za zločine protiv čovječanstva u Africi. Svrha mu je procesuiranje odgovornih ljudi za genocid u Ruandi 1994. godine.¹⁷

Međunarodni kazneni sud se razlikuje od dvaju ICT-a i po tome što „kao Sud ustanovljen konsenzusom, uvodi pravila suradnje među državama, dok su prva dva *ad hoc* suda prioriteto nadležna za zločine počinjene na prostoru bivše Jugoslavije i Ruande. Članak 17. Rimskog statuta definira naime središnje načelo komplementarnosti, po kojemu Sud reagira samo ako ta država ne želi ili nije u stanju propisno provesti istragu ili poduzeti kazneni progon počinitelja jednog međunarodnog zločina“ (Bruneteau 2005: 146).

Kad je riječ o genocidu, Rimski statut iznosi sljedeće: „Glede zločina genocida, izravno i jasno poticanje smatra se kažnjivijim nego ikad, a slučaj Ruande pridonio je da prevlada ideja kako sudjelovanju u genocidu treba dati vrlo važno mjesto. Osim toga, članak 30. proširuje izraz *htijenja* koji je, kako je poznato, presudan element u karakterizaciji genocida. On se odsad odnosi ne samo na kazneno ponašanje nego i na posljedice koje ono donosi.“ (Bruneteau 2005: 146)

¹⁵ Misli se na ICTR (International Criminal Tribunal for Rwanda) (izvor: <http://unictr.unmict.org/>)

¹⁶ International Criminal Court (izvor: <https://www.icc-cpi.int/>)

¹⁷ Vidi: <http://legal.un.org/avl/ha/ict/ict.html>

Pasivnost UN-a

Učinkovitost Međunarodnog kaznenog suda (izgleda da) je „povezana s potporom što je moguće većeg broja država, koje jedino svojom suradnjom mogu omogućiti primjenu prava koje on zastupa. Ali ideja o *ljudskoj zajednici* koju on promiče mora se najprije očitovati u odlučnosti tih država da reagiraju i interveniraju na prve znakove masovnog zločina“ (Bruneteau 2005: 147). Jer kako znamo, međunarodne snage (Plave kacige) u Ruandi nisu reagirale niti prije niti tijekom samog genocida. Bile su tamo u svrši promatranja i izvještavanja, ali da su pokušali spriječiti masakr Hutua nad Tutsijima, nisu. Međutim, ne može ih se kriviti jer su samo izvršavali naredbe dobivene iz vrhuške UN-a. Nadalje, 1993. godine Međunarodna federacija za prava čovjeka (FIDH¹⁸) „objavila je bez većeg odjeka alarmantno izvješće o radikalizaciji govora mržnje i učestalom ugrožavanju života Tutsija, a početkom 1994. kanadski general Romeo Dallaire, voditelj misije Ujedinjenih naroda u Ruandi, uzaludno je upozoravao na planirani genocid koji se odvijao u Ruandi“ (Bruneteau 2005: 147). Ne samo što Ujedinjeni narodi nisu poduzeli ništa po pitanju nadolazeće katastrofe, te paralelno s time pokazali iznimnu pasivnost i nezainteresiranost, već su još k tome Rezolucijom 912 usvojenom 21. travnja 1994., dakle u vrijeme najvećeg masakra u Ruandi, smanjili „broj snaga Plavih kaciga u Ruandi na 270 ljudi dok su se mrtvi Tutsiji brojali u stotinama tisuća“ (Bruneteau 2005: 147). Možemo slobodno konstatirati da je takva politika UN-a, politika čekanja i nevjerojatne ravnodušnosti na sva događanja u Ruandi, omogućila genocid u Ruandi i paralelno s time omogućila i njegovim organizatorima i egzekutorima „svijest o totalnoj nekažnjivosti“. (Bruneteau 2005: 147).

Kofi Annan¹⁹ je otvoreno ukazao na pasivnost svoje organizacije te priznao svoju (čitaj Un-ovu) krivicu u Stockholmu 27. siječnja 2004. godine na Međunarodnoj konferenciji o prevenciji genocida. Na toj konferenciji je bio prisutan i ruandski predsjednik Paul Kagame. Annan je „zatražio osnivanje *ad hoc* Komiteta za prevenciju genocida kojemu bi svrha bila praćenje genocidnih radnji i savjetodavna pomoć“ (Bruneteau 2005: 147).

„Moderni genocid“

Možemo konstatirati da je ekstremno nasilje koje je proizašlo iz Prvog svjetskog rata pripremio dolazak genocidnog procesa na globalnu scenu. Kaže Bruneteau: „Sklonost

¹⁸ International Federation for Human Rights (izvor: <https://www.fidh.org/en/>)

¹⁹ Glavni tajnik UN-a od siječnja 1997. do prosinca 2006. (izvor: <http://www.kofiannanfoundation.org/kofi-annan/biography/>)

genocidu razvija se na terenu koji su pripremile logike nasilja proizašle iz 19. stoljeća ili Prvog svjetskog rata, iako se ona najčešće služi individualnom ili kolektivnom racionalnosti svojstvenom 20. stoljeću.“ Iako je u prvom redu potaknuta paranoidnim ponašanjem uzrokovanim iz straha, iz „buntovne racionalnosti“ kako tvrdi Jacques Sémelin, specifične globalnom totalitarnom konceptu, ona se „uklapa i u klasičnije racionalne logike društvene mobilizacije s ciljem modernizacije, izgradnje ili obnove države“ (Bruneteau 2005: 148). Također, genocidni se režimi „uklapaju u perspektivu izgradnje, učvršćenja i preustroja države s ciljem da se bolje suoče s postojećim međunarodnim poretom“ (Bruneteau 2005: 154). Kada već spominjemo modernizaciju, valja istaknuti na ruandskom slučaju primjere te „modernosti“. Dakle, na slučaju Ruande „nalazimo težnju za obnovom društva (Hutu vlast), ideju o znanstveno opravdanom fizičkom uništavanju (afrikanistički rasijalizam) i izvanrednu birokratsku organizaciju“ (Bruneteau 2005: 154).

U sklopu preobrazbe i obnove države, važno je dokazati se jednog bitnog elementa, a to je nacionalni suverenitet. Hannah Arendt tvrdi da „svaka afirmacija nacionalnog suvereniteta primorana je na povredu univerzalnih ljudskih prava zato što se pritom odvija preobrazba države kao instrumenta zakona u instrument nacije“, dakle, u ruandskom slučaju, u instrument dominantne Hutu nacije. U nastavku slijedi: „A svaka manjina bit će sumnjivana i stigmatizirana na temelju stvarnog ili pretpostavljenog ponašanja, kojim pokazuje svoje veze ili svoju *zaraženost* vanjskim neprijateljem, odnosno jednom dominantnom silom, ili više njih, međunarodnog poretka koji se smatra nepravednim i tlačiteljskim. Prikladna za sve ubojite strahove, javlja se tada teza o općoj zavjeri: u fantazmu o genocidu, gdje spaja...(…) Tutsije i neokolonijalizam“ (Bruneteau 2005: 155). Dakle, kao što sam bio prije spominjao, Tutsije se poistovjećuje sa stranim okupatorom i kolonizatorom.

Hutuovska vlast devedesetih godina u Ruandi sadrži predtotalitarnu dimenziju, koju sačinjavaju „postojanje jedinstvene partije s hijerarhijskom organizacijom, milicija koja monopolizira nasilje te globalna etničko-nacionalistička ideologija“ (Bruneteau 2005: 148). U slučaju Ruande, totalitarizam nacionalističkog ili rasističkog tipa vrijedi da „treba uništiti narod koji odbija integrirati se ili simulira svoju integraciju (Tutsiji) kako bi se došlo do modela Naroda čistog od svih bioloških ili etničkih napuklina. Genocid je dakle zamišljen kao radikalan način da se okonča sukob, tj. nečasna politika, i da se društvo spoji oko jednog jedinstvenog ideala (Hutu vlast).“ (Bruneteau 2005: 149)

Već se bio spominjao utjecaj i percepcija straha koji se putem propagande i medija usadivao u glave Hutua. U nastavku slijedi: „Percepcija opasnosti ukorjenjuje se naime u zbilju, ma kako halucinogena bila, te tako preuveličana počinje hraniti opsadni fantazam i smatrati podčinjenu, vladajuću ili neprijateljsku grupu kao kolektivno utjelovljenje Zla. Ta mitifikacija opasnosti je to učinkovitija što uvijek počiva na zametku istine, što namjerno iskrivljava stvarne činjenice i, označavanjem grupe koja je životno štetna, omogućuje da se zadovolji pojednostavljeni imaginarij totalitarizma“ (Bruneteau 2005: 150). Tako isto je Hutu vlast u Kigaliju doživljavala i percipirala Tutsije u Ruandi kao utjelovljenje zla, osobito ponukani događajima iz 1972. godine u Burundiju i masakra izvršenog nad hutuovskim pobunjenicima od strane Tutsija. Stoga je Jacques Sémelin u pravu kada kaže da je „bez obzira na njen cilj, logika masovnog zločina bliska logici rata. Ona počiva na izgradnji modela neprijatelja (pa bio on i unutarnji), kojeg treba ubiti ili uništiti“ (Bruneteau 2005: 152). U nacionalističkom ili rasističkom modelu (u slučaju Ruande) rat se koristi „kao sredstvo za osvajanje prostora na kojem će se provoditi etničko čišćenje i/ili rasna eksterminacija“ (Bruneteau 2005: 152).

Utjecaj globalizacije nakon kraja hladnog rata

Završetak hladnog rata uzrokovao je nezabilježenu gospodarsku i socijalnu krizu na globalnoj razini te pogađa veliki dio svjetskog stanovništva kojima prijeti dodatno osiromašivanje. Raspadaju se nacionalna gospodarstva, a nezaposlenost je na vrhuncu. Kao popratni faktor uz navedene posljedice je izbijanje gladi, naročito u subsaharskoj Africi, južnoj Aziji i dijelovima Latinske Amerike. „Ova *globalizacija bijede*“ započela je u Trećem svijetu i vremenski se poklopila s izbijanjem krize dugova početkom osamdesetih godina prošlog stoljeća, te pogubnim reformama što ih je nametao MMF“ (Chossudovsky 2008: 23). Takav novonastali svjetski poredak osiromašuje ljude, uništava prirodnu okolinu, razdvaja socijalne skupine potičući jaz među njima („srednja klasa“ nestaje, bogati se bogate, siromašni se dodatno osiromašuju), potiče rasizam i etničke sukobe...

Ova globalna kriza nezabilježena je u povijesti i dalekosežnija, ekonomske poremećaje prati i izbijanje regionalnih i lokalnih sukoba, razdvajanje pojedinih društava, a u nekim situacijama vodi i do propasti država. „Riječ je nedvojbeno o najozbiljnijoj krizi u suvremenoj povijesti“ (Chossudovsky 2008: 23). Gospodarska i globalna kriza zahvatila je čitavu planetu, ali najveće posljedice osjetili su Latinska Amerika, zemlje bivšeg „Istočnog bloka“ i Treći

svijet. Mjere gospodarske stabilizacije, koje su usvojene radi otklanjanja inflacije, pridonijela su smanjivanju zarada radnog stanovništva i slabljenju ulogu države: „Od početka devedesetih godina prošlog stoljeća u razvijenim zemljama primjenjuje se ekonomska terapija s brojnim bitnim sastavnicama programa strukturalnih prilagodbi što su ih MMF i Svjetska banka nametali Trećem svijetu i Istočnoj Europi“ (Chossudovsky 2008: 25). Poslije ćemo vidjeti izravne „učinke“ tih strukturalnih prilagodbi ili slobodnotržišnih reformi na primjeru Ruande.

Kao što je već prethodno bilo spomenuto, restrukturiranje gospodarstava stvorilo je duboke podjele između društvenih klasa i etničkih skupina. Država postaje sve represivnija u suzbijanju društvenog nezadovoljstva i građanskih nemira. Sve kategorije radnog stanovništva pogođene su u novom, korporativnom svijetu, u kojem se sve češće provode procesi spajanja poduzeća što vodi smanjivanju ili čak zatvaranju proizvodnih pogona. Globalna recesija pogađa i pripadnike srednje klase, dakle, nitko nije nedodirljiv. „Smanjuju se izdvajanja i ulaganja u istraživanje; otpušta se znanstvenike, inženjere i stručnjake; dobro plaćeni državni službenici i pripadnici srednjeg menadžerskog sloja dobivaju rješenja o umirovljenju“ (Chossudovsky 2008: 27). Također, zatvaraju se škole i bolnice te se na taj način omogućuje privatizacija socijalnih usluga.

Sve navedeno pogodovalo je procvatu kriminalnog gospodarstva, odnosno „slobodnotržišne reforme idu na ruku nezakonitom poslovanju, kao i s tim povezanom internacionalizacijom kriminalnog gospodarstva. U sklopu programa privatizacije pod pokroviteljstvom MMF-a i Svjetske banke, u Latinskoj Americi i Istočnoj Europi velike kriminalne skupine i organizacije ulažu i u kupovinu dobara donedavno u državnom vlasništvu“ (Chossudovsky 2008: 27).

Novi svjetski poredak

Nakon što je postignut dogovor na globalnoj razini političkim konsenzusom, vlade diljem svijeta usvajaju neoliberalnu politiku. Ekonomske reforme se primjenjuju na globalnoj razini. Spomenute reforme, koje se provode pod budnim okom MMF-a, Svjetske banke i Svjetske trgovinske organizacije (WTO²⁰), omogućuju pogodnu klimu globalnim bankama i multinacionalnim korporacijama. Premda spomenuta situacija predstavlja uspostavu „slobodnog tržišta“ u teoriji, u praksi je to zapravo paravan za interveniranje spomenutih

²⁰ World Trade Organisation

institucija, kao što ćemo, međuostalim, vidjeti i na primjeru Ruande. To je program strukturalnih prilagodbi koji se provodi pod pokroviteljstvom ustanova Bretton Woodsa²¹.

Međutim, kako će vrijeme pokazati, MMF, Svjetska banka i WTO djeluju pod međuvladinom zaštitom i postupaju iz gospodarskih i financijskih interesa. Podršku spomenute institucije uživaju od strane moćnih banaka s Wall Streeta i najvećih svjetskih poslovnih konglomerata²². „Redovito se povezuju i umrežuju s MMF-om, Svjetskom bankom i WTO-om, na sastancima zatvorenim za javnost, kao na brojnim međunarodnim skupovima“ (Chossudovsky 2008: 28).

Bijeda i siromaštvo neibježno proizlaze iz programa strukturalnih prilagodbi, posebice tijekom razdoblja rastućeg tehnološkog i znanstvenog napretka. Dolazi do smanjivanja veličine proizvodnih pogona, korporativnog restrukturiranja i premještanja proizvodnje u zemlje Trećeg svijeta zbog jeftine radne snage. Posljedice su vidljive u porastu broja nezaposlenih i smanjivanju plaća radnika u gradovima i poljodjelaca. „Ovaj se novi svjetski gospodarski poredak hrani ljudskom bijedom i jeftinom radnom snagom: visoke razine nezaposlenosti na nacionalnoj razini, i u razvijenim i zemljama u razvoju, pridonijeli su smanjivanju stvarne kupovne moći nadnica. Nezaposlenost je internacionalizirana, a kapital se prebacuje iz jedne u drugu zemlju u stalnom traganju za sve jeftinijom radnom snagom“ (Chossudovsky 2008: 29). Unatoč činjenici da institucije naglašavaju važnost transfera kapitala, odnosno učinkovito alociranje resursa, stvarnost je sasvim drukčija: industrijska postrojenja se zatvaraju, mala i srednja poduzeća su primorana proglasiti stečaj, kvalificirana radna snaga i državni službenici ostaju bez poslova itd. „Globalno restrukturiranje gospodarstva potiče stagnaciju u ponudi nužnih roba i usluga, dok resurse istodobno usmjerava prema unosnim ulaganjima u gospodarstvo temeljeno na proizvodnji luksuznih roba. Štoviše, dok presušuju izvori i mogućnosti ulaganja u proizvodne djelatnosti, ostvarenju dobiti teži se u sve špekulativnijim i nezakonitim transakcijama, koje, pak, sve češće izazivaju poremećaje na glavnim svjetskim financijskim tržištima“ (Chossudovsky 2008: 30).

Povećanje proizvodnje u novom kapitalističkom sustavu se postiže, dakle, smanjivanjem broja radnika i radničkih nadnica. Na taj način opada i stupanj potražnje za

²¹ MMF i Međunarodna banka za obnovu i razvoj (IBRD – International Bank for Reconstruction and Development) su osnovane 1944. na sastanku u Bretton Woodsu u sklopu Monetarne i financijske konferencije Ujedinjenih naroda (izvor: <https://www.thebalance.com/bretton-woods-system-and-1944-agreement-3306133>)

²² Međunarodna trgovinska komora (ICC – International Chamber of Commerce), Transatlantski poslovni dijalog (TABD – Trans Atlantic Business Dialogue), Američko vijeće za međunarodno poslovanje (USCIB – The United States Council for International Business) itd. (izvor: Chossudovsky 2008: 28)

nužnim dobrima i uslugama. Dolazimo do situacije u kojoj su prisutni neograničeni proizvodni kapaciteti, a sposobnost potrošnje je uvelike ograničena: „U globalnom gospodarstvu temeljenom na jeftinoj radnoj snazi, sam proces povećavanja proizvodnje (uz smanjivanje proizvodnih pogona, otpuštanja radnika i niske nadnice) pridonosi smanjivanju potrošne sposobnosti društva“ (Chossudovsky 2008: 31).

Javlja se tendencija prema prekomjernoj proizvodnji još nezabilježenih razmjera. Prekomjerna proizvodnja postaje jedna od temeljnih značajki u globalnom gospodarstvu. „Korporativno širenje u takvom sustavu postiže se jedino postupnim napuštanjem nekorištenih proizvodnih kapaciteta, posebice provedbom stečajeva i likvidiranjem *suvišnih* poduzeća. Takva se poduzeća zatvaraju u korist najnaprednije mehanizirane, odnosno automatizirane proizvodnje: cijele industrijske grane stoje neiskorištene, stradavaju gospodarstva cijelih regija i koristi se tek dio proizvodnog potencijala svjetskog poljodjelstva.“ (Chossudovsky 2008: 32)

Pad kupovne moći i rastući stupanj osiromašenosti izravno su pogodovali prekomjernoj globalnoj ponudi roba. Kao što sam već bio naveo, spomenute slobodnotržišne reforme su nametnule MMF, Svjetska banka i WTO s ciljem „stabilizacije“ gospodarstava, što je očigledno da nije pridonijelo stabilizaciji, već destabilizaciji i sve većem zaduživanju država. Zatvaraju se neiskorišteni proizvodni kapaciteti kao izravna posljedica prekomjerne ponude koja istovremeno pogađa i zaradu izravnih proizvođača. „Od početka osamdesetih godina prekomjerna proizvodnja roba, koja vodi brzom padu (stvarnih) cijena roba i proizvoda, prouzročila je i pustoš, posebice među proizvođačima sirovina u Trećem svijetu, ali također i u području industrijske proizvodnje“ (Chossudovsky 2008: 32).

Cijele industrijske grane u zemljama u razvoju, koje su proizvodile isključivo za unutarnja tržišta, su bile primorane na stečaj po nalogu MMF-a i Svjetske banke. U takvoj klimi gospodarske stagnacije najveće svjetske korporacije bilježe nezapamćen rast i povećanje svog udjela na svjetskom tržištu. Međutim, taj se proces većinom odvija na štetu proizvođača na lokalnoj, regionalnoj ili nacionalnoj razini. Dakle, jačanje i bogaćenje najvećih svjetskih korporacija temelji se na globalnom smanjenju kupovne moći i osiromašenju golemih dijelova svjetskog stanovništva. „Slobodnotržišne reforme na surov su način pridonijele otvaranju novih gospodarskih prostora osiguravajući pritom profitabilnost nametanjem nevjerojatno niskih nadnica i deregulacijom tržišta radne snage. (...) Cijela skala reformi što ih MMF, Svjetska banka i WTO nameću po svijetu igra odlučujuću ulogu u

reguliranju troškova radne snage u ime kapitala u rukama velikih korporacija.“ (Chossudovsky 2008: 33).

Mala i srednja poduzeća na lokalnoj razini tjera se u stečajeve ili su primorana da proizvode za nekog globalnog distributera. Velike multinacionalne kompanije uspostavile su kontrolu nad lokalnim tržištima kroz razne koncesije. Taj proces omogućuje velikim korporacijama uspostavu kontrole nad ljudskim resursima, jeftinom radnom snagom i poduzetništvom.

Nametanje spomenutih „slobodnotržišnih reformi“ pod nadzorom MMF-a, Svjetske banke i WTO-a „ide za tim da se smišljenom manipulacijom silama što vladaju tržištem provede ponovna mirna kolonizacija pojedinih zemalja. Premda izrijeком ne zahtijeva uporabu sile, nesmiljeno nametanje gospodarskih reformi zaista jest jedan oblik ratovanja. (...) MMF, Svjetska banka i WTO – koji nadziru provedbu gospodarskih reformi na razini pojedine države – također surađuju s NATO savezom u različitim pothvatima *održavanja mira*, a da se niti ne spominje financiranje *poratne* obnove pod pokroviteljstvom ustanova nastalih iz Bretton Woodsa...” (Chossudovsky 2008: 34). Spomenutu poratnu obnovu ćemo vidjeti i na slučaju Ruande.

Izgleda da rat i reforme koje su nametnule spomenute institucije dolaze zajedno u paketu jer „u rat se kreće kad propadne i posljednji oblik multilateralnog investicijskog sporazuma. Rat u fizičkom smislu uništava sve što nije razoreno kroz deregulaciju, privatizaciju ili nametanje *slobodnotržišnih* reformi. Otvorenu kolonizaciju ratom i uspostavu zapadnih protektorata nadomjestilo je, zapravo, davanje *nacionalnog tretmana* zapadnim bankama i multinacionalnim kompanijama na svim područjima djelatnosti.“ (Chossudovsky 2008: 35).

Novonastala ideologija, ideologija „slobodnog tržišta“ ili ideologija „slobodnotržišnih reformi“, zagovara novi, brutalni oblik državne represije i intervencije utemeljene na silama koje upravljaju globalnim tržištem. Ne samo što se obezvrjeđuju prava građana, već se najvećim svjetskim bankama i korporacijama daju maksimalna i neosporiva prava, dakle, neograničenu moć.

Učinci programa strukturalne prilagodbe

Od početka osamdesetih godina program strukturalnih prilagodbi, što ih u zemljama u razvoju nameću MMF i Svjetska banka, uzrokovali su siromašenje stotina milijuna ljudi. Taj isti program strukturalnih prilagodbi je zemljama u razvoju služio kao uvjet za ponovno otvaranje pregovora o njihovu vanjskom dugu. Osim što je pridonio propadanju nacionalnih gospodarstava, program strukturalnih prilagodbi je uvelike uvjetovao urušavanju unutarnje kupovne moći, izbijanju gladi, zatvaranju zdravstvenih ustanova i škola itd. Takvo makroekonomsko restrukturiranje, neposredno po završetku hladnog rata, išlo je „u korist globalnih geopolitičkih interesa, uključujući i vanjskopolitičke interese Sjedinjenih Država“ (Chossudovsky 2008: 41).

Od početka devedesetih godina program strukturalnih prilagodbi se počinje primjenjivati i u razvijenim zemljama: „Monetarizam se primjenjuje na globalnoj razini, a proces globalnoga gospodarskog restrukturiranja udara i u samo srce bogatih zemalja“ (Chossudovsky 2008: 42). Dakle, ni bogatije zemlje od zemalja u razvoju nije zaobišla spomenuta reforma. Za posljedice to ima nezaposlenost, niske nadnice i marginalizaciju velikog dijela stanovništva. Socijalna se izdvajanja ograničavaju, a ukidaju brojne tekovine socijalne države. Državna politika potiče uništavanje malih i srednjih poduzeća.

Ako su se i bogatije zemlje našle na udaru programa strukturalnih prilagodbi, postavlja se pitanje: gdje onda ide taj silni novac i kome? Odgovor slijedi u nastavku: „Na Jugu, Istoku i Sjeveru privilegirana društvena manjina na račun goleme većine pučanstva nagomilala je golemo bogatstvo. Taj Novi međunarodni financijski poredak hrani se na ljudskom siromaštvu i uništavanju okoliša. To stvara socijalni aparthejd, potiče rasizam i etnička trvenja, krši prava žena i često gura cijele zemlje u razorna sukobljavanja narodnosnih skupina“ (Chossudovsky 2008: 42).

Reforme koje nameću MMF i Svjetska banka (rezanje proračuna, devalvacija valute, liberalizacija trgovine i privatizacija) primjenjuju se u više od 150 zemalja dužnika. Te zemlje su primorane odreći se svog suvereniteta i nadzora nad vlastitom fiskalnom i monetarnom politikom. Program strukturalnih prilagodbi zahtijeva jačanje aparata unutarnje sigurnosti i vojnih obavještajnih službi: „Politička represija služi kao oslonac za usporedni proces *gospodarske represije*. Premda donatori i kreditori za davanje pomoći i odobravanje kredita kao dodatne uvjete postavljaju dobru vladavinu društvom i održavanje višestranačkih izbora,

sama priroda gospodarskih reformi isključuje istinsku demokratizaciju, odnosno, provedba tih reformi bez iznimke zahtijeva potporu vojske i autoritarne države.“ (Chossudovsky 2008: 43)

Programi strukturalnih prilagodbi izravno utječu na način života i na sredstva za život više od četiri milijarde ljudi. Primjena programa strukturalnih prilagodbi u velikom broju zemalja dužnika „ide na ruku internacionalizacije makroekonomske politike pod izravnom kontrolom MMF-a i Svjetske banke, tih ustanova koje djeluju u ime i u korist moćnih novčarskih i političkih interesa“ (Chossudovsky 2008: 44.).

Uništavanje nacionalnog gospodarstva

Proces restrukturacije globalnog gospodarstva pojedinim zemljama u razvoju sve više uskraćuje mogućnost razvoja nacionalnog gospodarstva. „Internacionalizacija makroekonomske politike pretvara te zemlje u otvorene, nebranjene ekonomske teritorije, a nacionalna gospodarstva u rezervate jeftine radne snage i prirodnih resursa“ (Chossudovsky 2008: 45). Jezgru novog globalnog gospodarskog poretka sačinjavaju neprimjerena struktura trgovine, proizvodnje i kreditiranja, utemeljena na neravnopravnosti, a ta neravnopravnost definira položaj i ulogu zemlje u razvoju.

Početkom 21. stoljeća stanovništvo na našoj planeti je brojalo šest milijardi ljudi, a od toga pet milijardi ljudi živi u siromašnim zemljama. Bogate zemlje (u kojima živi oko 15 posto svjetskog stanovništva) kontroliraju oko 80 posto svjetskog dohotka, dok otprilike 60 posto svjetskog stanovništva (oko 3,5 milijardi ljudi) raspolaže s otprilike 6 posto svjetskog dohotka²³.

Uloga globalnih ustanova

Osnivanje WTO-a (Svjetske trgovinske organizacije) 1995. godine označio je početak nove faze gospodarskog sustava nakon kraja hladnog rata. Zajedno s MMF-om i Svjetskom bankom uspostavljena je trostrana podjela ovlasti. MMF je zagovarao daleko učinkovitiji nadzor nad gospodarskom politikom zemalja u razvoju i jačanje koordinacije između ove tri institucije, što je vodilo daljnjem ograničavanju i kršenju suvereniteta nacionalnih vlada.

U sklopu novog globalnog poretka, koji je regulirao svjetsku trgovinu, „valjalo je ponovno redefinirati odnos ustanova sa sjedištem u Washingtonu i nacionalnih vlada.

²³ Više u Chossudovsky 2008: 46

Sukladno tome, provedba odluka MMF-a i Svjetske banke o pravcima i načinima djelovanja više neće presudno ovisiti o *ad hoc* sporazumima o zajmovima. Ubuduće brojne uporišnice programa strukturalnih prilagodbi (primjerice liberalizacija trgovine, privatizacija i režim stranih ulaganja) trajno se ugrađuju u osnovne članke sporazuma o uspostani nove Svjetske trgovinske organizacije. Sukladno međunarodnom pravu, te su odredbe postavile temelje režima nadzora nad pojedinim zemljama“ (Chossudovsky 2008: 49). Upravo je deregulacija trgovine po pravilima WTO-a omogućila multinacionalnim korporacijama probijanje na lokalna tržišta te uspostavu kontrole nad gotovo svim područjima proizvodnje u nekoj zemlji. Dakle, odredbe sporazuma o WTO-u idu na ruku multinacionalnim korporacijama koje ne samo što narušavaju i ograničavaju „sposobnost pojedinih društava i država da upravljaju nacionalnim gospodarstvom već se ugrožavaju i socijalni programi na državnoj razini, politika otvaranja novih radnih mjesta i inicijative na razini skupina i zajednica“ (Chossudovsky 2008: 49). Pojednostavljeno, odredbe WTO-a daju sve veće i šire ovlasti globalnim bankama i multinacionalnim korporacijama na štetu društava i država.

Kako su suverene zemlje dospjele pod skrbništvo međunarodnih financijskih ustanova?

Zemlje su se zaduživale, stoga su ustanove Bretton Woodsa mogle tim zemljama nametati obveze kroz „uvjetovanosti“. One su se dodavale sporazumima o zajmovima kako bi se na odgovarajući način mogle preusmjeravati njihove makroekonomske politike sukladno interesima kreditora. Teret zaduženosti zemalja u razvoju postojano se povećava još od početka osamdesetih godina unatoč raznim programima, kao što su određivanje rokova otplate, restrukturiranje ili konverzija dugova, što su ih predlagali i provodili kreditori. „Ako ih se kombinira s politikom MMF-a i Svjetske banke kad je riječ o odobravanju kredita (u sklopu programa strukturalnih prilagodbi), zapravo, te procedure pogoduju povećanju postojećeg duga zemalja u razvoju, dok istodobno osiguravaju brzu naplatu kamata“ (Chossudovsky 2008: 61).

Dok cijene roba i proizvoda padaju, sve veći dio zarade od izvoza odlazi na podmirivanje dugova. Sredinom osamdesetih godina zemlje u razvoju postale su veći ukupni izvoznici nego uvoznici kapitala i to u korist bogatih zemalja: „Stvaran odljev novca na

servisiranje vanjskog duga prelazi vrijednost dotoka novog kapitala (u obliku zajmova, stranih ulaganja i pomoći inozemstva²⁴)“ (Chossudovsky 2008: 62).

Sve do sredine osamdesetih godina Međunarodne financijske ustanove (IFIs²⁵) „ponajviše su se bavile refinanciranjem dugova u ime komercijalnih banaka i službenih kreditora“ (Chossudovsky 2008: 62). Međutim, počeli su dospijevati na naplatu brojni zajmovi što su ih multilateralne ustanove davale na samom početku krize i različite međunarodne financijske ustanove sa sjedištem u Washingtonu počele su zahtijevati namirenje takvih zajmova. „Po odredbama sporazuma, kojima su uspostavljene ustanove Bretton Woodsa, takvim se zajmovima nisu mogli mijenjati rokovi otplate“ (Chossudovsky 2008: 63).

Zbog svega navedenog uočljiv je vrlo blizak odnos između politike rješavanja zaduženosti i makroekonomske reforme. Cilj je politike rješavanja zaduženosti osigurati da se pojedine zemlje nastave formalno pridržavati svojih financijskih obveza. „Dug se pretvara u (vlasnički) udio, a zemljama koje su došle na rub stečaja posuđuje se novi novac, kako bi im se omogućilo otplaćivanje već dospjelih kamata na stare dugove i time privremeno odgodila obustava vraćanja duga, odnosno neudovoljavanje toj obvezi, i tako ukруг“ (Chossudovsky 2008: 66). Izgleda da kad jednom država posudi novac ulazi u „začarani krug“ iz kojeg nikako ne može izaći jer kao što smo vidjeli, državama se posuđuje novi novac radi podmirenja starog duga. Taj proces se ponavlja i države bivaju sve zaduženije. Kreditori prihvaćaju odgodu rokova otplate ako se zemlja-dužnik pridržava uvjetovanosti pridodanih kreditnom sporazumu o zajmu. Dakle, cilj je nametnuti legitimnost takvog odnosa, tj. takvog servisiranja duga, dok se istovremeno zemlji-dužnici onemogućava da se oslobodi dužničkog ropstva i počne voditi nezavisnu nacionalnu gospodarsku politiku. Ti kreditni sporazumi sa Svjetskom bankom uključivali su spomenute stroge uvjetovanosti: „Novac se odobravao jedino ako su se vlade pridržavale reformi i programa strukturalnih prilagodbi, te istodobno poštivale vrlo jasno i točno određene rokove odredbe.“ (Chossudovsky 2008: 66)

²⁴ Više u Chossudovsky 2008: 62, vidi World Debt Tables (izvor: <https://data.worldbank.org/data-catalog/international-debt-statistics>)

²⁵ International Financial Institutions (izvor: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region__ext_content/ifc_external_corporate_site/western+europe/priorities/internationalfinanceinstitutions)

Ekonomski genocid u Ruandi

Iako pogođena vrlo visokom razinom siromaštva, Ruanda je uspjela postati samodostatnom kad je riječ o proizvodnji hrane. Međutim, od početka devedesetih godina Ruandu se „sustavno uništava kao djelujuće nacionalno gospodarstvo“. Razlog tome je destabilizacija ruandskog, nekad efektivnog, poljoprivrednog sustava, a uzrok leži u zahtjevu MMF-a (Međunarodni monetarni fond) za „otvaranjem domaćeg tržišta za damping američkih i europskih viškova žitarica“ (Chossudovsky 2008: 19). Ovime se htjelo potaknuti ruandsko poljodjelstvo da postane konkurentnije. Međutim, upravo je takva odredba MMF-a dovela do dodatnog porasta siromaštva, pada cijene domaćih žitarica, propadanja lokalnih gospodarstava. Restrukturiranje ruandskog sustava poljoprivrede pod nadzorom MMF-a i Svjetske banke gurnuo je stanovništvo u duboku bijedu.

„Slobodno tržište“ žitarica²⁶, što su ga nametnuli MMF i Svjetska banka, uništava seosko gospodarstvo i narušava prehrambenu sigurnost Ruande. Ruanda se sama mogla prehranjivati sve do 1999. godine kad je MMF naredio spomenuti damping žitnih viškova iz Europske unije i Sjedinjenih Američkih Država na domaće tržište i time sitne proizvođače gurnuo u stečaj.

Propadanje gospodarstva, koje je uslijedilo neposredno nakon kraha međunarodnog tržišta kave²⁷ 1989. godine i nametanja makroekonomskih reformi (program strukturalnih prilagodbi) pod pokroviteljstvom ustanova nastalih u Bretton Woodsu, pojačalo je etničke napetosti između Hutua i Tutsija te ubrzalo procese koji su kasnije vodili političkom slomu. Konačan udarac ruandskom gospodarstvu dogodio se u lipnju 1989. nakon sastanka proizvođača kave održanog na Floridi. Washington je nastupao u ime velikih američkih trgovaca kavom te je pod njegovim pritiskom Međunarodni sporazum o kavi (ICA) došao u nezavidnu situaciju. Kao izravna posljedica ovog sastanka osjetila se u roku od nekoliko mjeseci kada se cijena kave i više nego prepolovila²⁸. Za Ruandu (kao i za još nekoliko afričkih zemalja) taj pad cijena kave značio je pravu katastrofu: „Proizvođačka cijena sirove kave pala je na manje od pet posto maloprodajne cijene u Sjedinjenim Državama. Zbog takvog trgovanja kavom po depresiranim cijenama na međunarodnom tržištu, nevjerojatne

²⁶ Više u Chossudovsky 2008: 165

²⁷ Sustav kvota uspostavljen sukladno Međunarodnom sporazumu o kavi (ICA – International Coffee Agreement) počeo se raspadati 1987. godine, svjetske su se cijene sunovratile i Fond d'égalisation (državni fond za stabilizaciju cijena kave), koji je po fiksnoj cijeni otkupljivao kavu od ruandskih zemljoradnika, počeo je posrtati pod teretom nagomilanih dugova. (Chossudovsky 2008: 125)

²⁸ Više u Chossudovsky 2008: 126

količine bogatstva na štetu izravnih proizvođača prelijevale su se u bogate zemlje.“ (Chossudovsky 2008: 126)

Od početka rata, pod nadzorom donatorske zajednice, „isplate tranši multilateralnih i bilateralnih zajmova uvjetuju se provedbom procesa nazvanog demokratizacija. Nadalje, pomoć Zapada kao potpora višestranačkoj demokraciji uvjetuje se postizanjem sporazuma vlade s MMF-om“ (Chossudovsky 2008: 128). Međutim, nakon 1989. godine i kraha tržišta kave, stvarna politička moć u Ruandi će prijeći u ruke donatorske zajednice. Spomenuta demokratizacija (zacrtana u mirovnom sporazumu iz Arushe 1993. godine) se naravno nikako nije mogla postići jer je masovno osiromašenje stanovništva (što kao posljedica rata, što kao posljedica reformi koje je nametao MMF) onemogućavalo uspostavu procesa demokratizacije. „Cilj je bio ispuniti uvjete dobre vladavine i nadzirati uspostavu lažne višestranačke koalicijske vlade pod starateljstvom vanjskih kreditora Ruande. Zapravo, višestranačje pridonijelo je nastajanju različitih političkih frakcija unutar vladajućeg režima.“ (Chossudovsky 2008: 128).

Evolucija postkolonijalnog gospodarskog sustava odigrala je odlučujuću ulogu u izbijanju ruandske krize. Međutim, od stjecanja neovisnosti zabilježen je napredak nacionalnog gospodarstva s proizvodnjom kave kao osnovnom djelatnošću, koje je uspostavljeno još pod belgijskom upravom i koje je Ruandi donosilo 80 posto prihoda. Premda je razina siromaštva ostala i dalje visoka, tijekom sedamdesetih i u prvoj polovici osamdesetih godina ipak je ostvaren i gospodarski i socijalni napredak²⁹.

Premda je ruandsko seosko gospodarstvo osjetilo snažne posljedice demografskog rasta stanovništva, kao i usitnjavanja posjeda i erozije tla, ipak se uz jačanje izvoznog gospodarstva na lokalnoj razini razvila i samodostatnost u proizvodnji hrane. Sve do kraja osamdesetih godina uvoz žitarica, uključujući i pomoć u hrani, ostao je vrlo malen u usporedbi s uvozom u ostalim zemljama u tom području. Međutim, stanje stanje s hranom se naglo počelo pogoršavati početkom osamdesetih. „U otvorenoj suprotnosti s uobičajenim reformskim programima, koji su prihvaćani i provedeni pod pokroviteljstvom Svjetske banke, ograničavanjem uvoza prehrambenih proizvoda, sve do tog vremena, lokalnim je proizvođačima bila pružana zaštita. Po usvajanju programa strukturalnih prilagodbi 1990. godine ukinuti su ti zaštitni mehanizmi.“ (Chossudovsky 2008: 129)

²⁹ Više u Chossudovsky 2008: 128

Gospodarski temelji Ruande nakon stjecanja nezavisnosti ostali su vrlo labilni. Kao što znamo, velik dio vladinih prihoda ovisio je o kavi, uz opasnost da bi krah cijena te sirovine mogao uzrokovati krizu državnih javnih financija. Poljodjelstvo je činilo glavni izvor državnih prihoda: „Kako se počela širiti kriza dugova, veliki dio prihoda od kave i čaja odlazio je na servisiranje duga, što je značilo dodatni pritisak na sitne zemljoradnike“ (Chossudovsky 2008: 129). Od 1987. do 1991. godine zarada od izvoza smanjila se za 50 posto³⁰. Potom je uslijedio krah i raspad državnih ustanova. Nakon što su se cijene kave prepolovile, po ruralnim dijelovima Ruande i provinciji počinje izbijati glad.

Intervencija MMF-a i Svjetske banke

U studenome 1988. u Ruandi objavljena je analiza vladinih javnih izdataka od strane Svjetske banke. Konstruirano je niz preporuka s ciljem povratka Ruande održivom gospodarskom rastu. Izaslanici Svjetske banke predstavili su ruandskoj vladi dva prijedloga, odnosno dva „scenarija“: „*Scenarij I*, pod nazivom Bez promjene strategije, razmatrao je opciju zadržavanja na starom sustavu državnog planiranja, dok je *Scenarij II*, pod nazivom S promjenom strategije, govorio o makroekonomskoj reformi i prijelazu u slobodno tržište“ (Chossudovsky 2008: 130). Svjetska banka je zaključila kako će se, ako se prihvati *Scenarij II*, razine potrošnje bitno povećati u razdoblju od 1989. do 1993. godine, uz obnovu investicija i poboljšanje platne bilance. Također, iz Svjetske banke su najavili i poboljšanje izvoznih rezultata, kao i bitno manja razina vanjske zaduženosti³¹ kreditorima i donatorima. Dakako, ovakvi rezultati su ovisili o brznoj i učinkovitoj provedbi „slobodnotržišnih reformi“, kao što su liberalizacija trgovine, devalvacija valute, ukidanje subvencija za poljoprivredu, gašenje državnog Stabilizacijskog fonda za kavu (Fonds d'égalisation), privatizacija državnih poduzeća i otuštanje državnih službenika³². Kao što se i očekivalo, usvojen je *Scenarij II*, ali bitan faktor u usvajanju takvog scenarija predstavljao je oprost duga u iznosu od 46 milijuna dolara tijekom 1989. godine.. Međutim, moramo biti svjesni da je Ruandi bio nametnut spomenuti scenarij od strane Svjetske banke te da, iako je bio ponuđen, *Scenarij I* nikako nije dolazio u obzir.

Već u studenom 1990. godine, „jedva šest tjedana nakon što je iz Ugande provalila armija Ruandske patriotske fronte (RPF), devalviran je ruandski franak za 50 posto“

³⁰ Više u Chossudovsky 2008: 130

³¹ *Scenarij II* najavljivao je porast izvoza od 5 posto, dok se u *Scenariju I* govorilo o porastu od 2,5 posto. (izvor: Chossudovsky 2008: 130)

³² Više u Chossudovsky 2008: 130

(Chossudovsky 2008: 130). Spomenuta devalvacija trebala je povećati izvoz kave, ruandske glavne sirovine. Takva mjera, predstavljena ruandskoj javnosti kao sredstvo oporavka njihovog gospodarstva, postigla je upravo suprotan učinak. Povećala su se stradanja i bijeda direktno uzrokovane građanskim ratom. Rušenje ruanskog franka bitno je uvjetovalo izbijanju inflacije i slomu zarada radnika.

Posljedice su bile devastirajuće: zabilježeno je ogromno povećanje cijena goriva i osnovnih potrošnih dobara, dramatično se pogoršalo stanje s platnom bilancom, postojeći vanjski dug povećao se za dodatnih 34 posto³³, državna uprava je u rasulu, državna poduzeća su primorana na izglasavanje stečaja, javne usluge su krahirale³⁴, zdravstvo i obrazovanje su se raspali pod teretom mjera štednje koje je nametnuo MMF (zatvaraju se bolnice i škole), usprkos uvođenju „socijalne sigurnosne mreže“³⁵ koju su donatori predviđeli za provođenje programa strukturalnih prilagodbi u socijalnom sektoru.

MMF je u lipnju 1992. godine naredio drugu devalvaciju. Ta devalvacija je, na vrhuncu građanskog rata, uzrokovala daljnje poskupljivanje cijena goriva i osnovnih potrošnih dobara. Proizvodnja kave pala je za dodatnih 25 posto. Po preporuci Svjetske banke, treća devalvacija provedena je 1993. godine s ciljem uklanjanja dugova državnog Stabilizacijskog fonda za kavu, Fonds d'égalisation³⁶.

Pod sustavom „slobodnog tržišta“, koji je proizašao iz *Scenarija II*, cijeli poljoprivredni sistem je gurnut u krizu, upravni aparat je završio u općem kaosu i zbog građanskog rata i zbog mjera štednje i zbog sve slabijih plaća u državnoj službi. Takvo kaotično stanje je bitno pogodovalo rastućoj klimi sveopće nesigurnosti u državi 1992. godine.

Odluka o prvoj devalvaciji donesena je 17. rujna 1990. godine u Washingtonu, dakle, još prije izbijanja sukoba. Početkom listopada, u trenutku početka borbi, donatori su poslali milijune dolara koji bi služili Ruandi za uklanjanje deficita platne bilance. Tim novcem bi se pokrio i uvoz različitih roba i proizvoda. Međutim, kako će vrijeme pokazati, veliki dio tog novca će se iskoristiti u svrhu naoružavanja i nabavljanja vojne opreme. U istom periodu, od početka sukoba, ogroman broj nezaposlenih ljudi je novačeno u vojne oružane snage: „Od

³³ Više u Chossudovsky 2008: 131

³⁴ Postojeći se dug povećao za više od 400 posto od 1980. godine (od 150,3 milijuna dolara 1980. godine na 804,3 milijuna 1992) (izvor: Chossudovsky 2008: 131, preuzeto sa: World Bank, *World Debt Tables, 1993-94*, Washington, D.C.)

³⁵ Više u Chossudovsky 2008: 131)

³⁶ Više u Chossudovsky 2008: 131)

listopada 1990. oružane su se snage gotovo preko noći povećale s 5.000 na 40.000 vojnika, što je neizbježno (u uvjetima stroge proračunske štednje) zahtijevalo i znatan dotok sredstava iz vanjskih izvora. Novi su pripadnici vojnih snaga uglavnom novačeni iz redova nezaposlenih u gradovima“ (Chossudovsky 2008: 133). Da ponovim, broj nezaposlenih se drastično povećao od sloma tržišta kave 1989. godine. Najviše je među nezaposlenima bilo mladih ljudi koji su se novačili u civilnim milicijama, poslije poznati pod imenom Interahamwe, koje će biti odgovorne za masakre nad Tutsijima.

Nakon usvajanja *Scenarija II*, Svjetska banka je preporučila Ruandi odustajanje od više od polovice projekata javnih investicija. U poljoprivredi je Svjetska banka zatražila značajno smanjivanje državnih investicija, kao i napuštanje „programa isušivanja močvarnih zemljišta u unutrašnjosti, koji je vlada bila pokrenula zbog strahovitog nedostatka obradive zemlje (a koji je Svjetska banka ocijenila neisplativim)“ (Chossudovsky 2008: 134). Nadalje, Svjetska banka je predložila u socijalnom sektoru program prioriteta, u sklopu „socijalne sigurnosne mreže“, koji bi bio temeljen kroz naplatu pristojbi, otpuštanje učitelja i zdravstvenih radnika, te djelomičnu privatizaciju zdravstva i obrazovanja.

Svjetska banka se u ovom slučaju ponijela na način da bi situacija bila još gora da je Ruanda usvojila *Scenarij I*: „To je tzv. *što-ako-ne* argument³⁷ (*counterfactual argument*). Takvo rezoniranje, međutim, zvuči apsurdno, posebice u slučaju Ruande. Nikakva suosjećajnost ili pak, zabrinutost nije izražena kad je riječ o vjerojatnim političkim i socijalnim reperkusijama ekonomske šok-terapije primijenjene u zemlji na rubu građanskog rata.“ (Chossudovsky 2008: 134)

Američki protektorat u području Velikih jezera³⁸

Od početka građanskog rata u Ruandi 1990. godine Washington je pokušao uspostaviti američku sferu utjecaja u području kojim su otprije, tradicionalno, dominirali Francuska i Belgija. Sjedinjenje Američke Države su podržavale Ruandsku domoljubnu frontu (RPF) kroz opremanje i naoružavanje vojnog krila te fronte, Ruandsku domoljubnu armiju (RPA – *Rwanda Patriotic Army*). Na taj način je Amerika naumila izbaciti Francusku, koja je u građanskom ratu vojno i obrambeno podupirala Hutue. Od sredine osamdesetih godina vlada u Kampali (glavni grad Ugande) je, pod predsjedanjem Yowerija Musavenija, „postala za Washington model demokracije. Uganda je postala i uporište iz kojeg su, pod

³⁷ Više u Chossudovsky 2008: 85

³⁸ Tu spadaju Ruanda, Uganda, Burundi, Tanzanija i Demokratska Republika Kongo

pokroviteljstvom Sjedinjenih Država, gerilski pokreti kretali put Sudana, Ruande i Konga“ (Chossudovsky 2008: 135). Paul Kagame (porijeklom Tutsi izgnan u Ugandu) je postavljen za šefa vojne obavještajne službe u Oružanim snagama Ugande. Nakon toga je uslijedila obuka u Americi³⁹, a vraća se u zemlju neposredno nakon invazije 1990. godine kako bi stao na čelo Ruandske domoljubne armije. Prije izbijanja građanskog rata u Ruandi, Ruandska domoljubna armija (RPA) je bila dio Oružanih snaga Ugande. Uoči same invazije na Ruandu, u listopadu 1990. godine „preko noći veliki broj ugandskih vojnika stupio je u redove Ruandske domoljubne armije (RPA). Tijekom građanskog rata RPA je opremana i opskrbljivana iz vojnih baza Združenih narodnih obrambenih snaga (UPDF) na teritoriju Ugande. Redovni časnici ugandske armije iz redova pripadnika plemena Tutsi preuzeli su zapovjedna mjesta u RPA. Invazija ugandskih snaga u listopadu 1990. predstavljena je javnosti kao oslobodilački rat u koji je krenula gerilska armija pod vodstvom Tutsija“ (Chossudovsky 2008: 135). Spomenuta militarizacija Ugande postala je sastavnim dijelom američke vanjske politike, a jačanje UPDF i RPA snaga podupirale su i pomagale Sjedinjene Američke Države i Velika Britanija.

Naravno, u skladu s trošenjem resura na naoružavanje, rastao je ugandski vanjski dug. Spomenuti dug, za vladavine predsjednika Musavenija, podudarao se s građanskim ratom u Ruandi. 1986. godine, kada je Musaveni postao predsjednikom, ugandski vanjski dug je iznosio 1,3 milijarde američkih dolara. 1997. vanjski dug se gotovo utrostručio te je iznosio 3,7 milijardi američkih dolara. Prisjetimo se ponovo programa strukturalnih prilagodbi jer prije spomenutog paketa reformi Uganda nije imala dugove prema Svjetskoj banci. Do 1997. godine Uganda je dugovala gotovo dvije milijarde američkih dolara Svjetskoj banci.⁴⁰

Vanjski krediti koji su bili odobreni Musavenijevoj vladi bili su prvenstveno namijenjeni potpori gospodarske i socijalne obnove zemlje. Međutim, već po završetku građanskog rata, „program gospodarske stabilizacije, pod starateljstvom MMF-a, zahtijevao je goleme proračunske rezove u svim civilnim programima“ (Chossudovsky 2008: 136). Stoga su kreditori Svjetskoj banci povjerili zadaću nadzora nad ugandskim proračunom. Međutim, unatoč mjerama stoge štednje⁴¹, donatori su dopuštali rast izdataka na obranu i naoružanje: „Dio novca namijenjen civilnim programima preusmjeren je u financiranje Združenih narodnih obrambenih snaga (UPDF), koje su se potom uključivale u vojne operacije u Ruandi

³⁹ Više u Chossudovsky 2008: 135

⁴⁰ Više u Chossudovsky 2008: 136; vidi *Africa's New Look*, *Jane's Foreign Report*, 14. kolovoza 1997.

⁴¹ Više u Chossudovsky 2008: 137

i Kongu. Ugandski vanjski dug koristio se u ime Washingtona za financiranje tih vojnih operacija, s tim da su zemlja i njezin narod naposljetku podmirivali račune. Zapravo, ograničavajući socijalne izdatke, kroz mjere stroge štednje omogućavalo se prebacivanje državnih prihoda u korist ugandske vojske.“ (Chossudovsky 2008: 137)

Spomenuto financiranje ugandske vojske će nam poslužiti i na primjeru Ruande jer se sličan proces financiranja vojnih izdataka odvijao i ovdje za vladavine predsjednika Juvenala Habyarimane. Dio vojne opreme bio je financiran iz francuske izravne vojne pomoći, dok su zajmovi Svjetske banke i drugih međunarodnih institucija⁴² bili preusmjeravani u financiranje vojske i Interahamwe milicije. Također, Habyarimanin režim imao je na raspolaganju i vojnu opremu iz Belgije, Njemačke, Kine, Egipta itd. Međutim, „prema arhivima Narodne banke Ruande (NBR)⁴³, neke od tih nabavki financirane su uz izravno kršenje sporazuma potpisanih s donatorima“ (Chossudovsky 2008: 138). Spomenuta sredstva su donatori bili namijenili potpori gospodarskog i socijalnog razvoja Ruande: „Bilo je jasno propisano kako se ta sredstva ne mogu koristiti za financiranje uvoza, odnosno vojne izdatke na oružje, streljivo i ostalu vojnu opremu. (...) Arhivi Narodne banke ipak potvrđuju kako je Habyarimanina vlada novac Svjetske banke koristila za uvoz mačeta, koje su rutinski deklarirane kao uvoz civilnih proizvoda“ (Chossudovsky 2008: 137). Nakon toga, Svjetska banka je poslala konzultantski tim u Ruandi da ocijeni rad Habyarimanine vlade, odnosno provodi li njegova mjere predviđene sporazumom o zajmu: „Svjetska je banka 1993. godine odlučila obustaviti otpuštanje druge tranše kredita IDA-e⁴⁴ (Međunarodna udruga za razvoj). Prema izvješću misije Svjetske banke, došlo je do nezgodnih propusta i kašnjenja u provedbi dogovorenih mjera.“ (Chossudovsky 2008: 139).

Vraćanje starih dugova

Nakon izbijanja građanskog rata Svjetska banka je poslala u Kigali „misiju sa zadaćom da izradi nacrt tzv. Završnog izvješća o zajmu⁴⁵. (...) U izvješću je ostalo zapisano kako je ratni napor nagnao (bivšu) vladu da znatno poveća izdatke, daleko iznad fiskalnih ciljeva dogovorenih u sklopu Programa strukturalne prilagodbe. Ne spominje se neovlašteno trošenje novca Svjetske banke. (...) Masakri civila se ne spominju. (...) U Završnom izvješću o

⁴² Više u Chossudovsky 2008: 137

⁴³ Više u Chossudovsky 2008: 138

⁴⁴ International Development Association (izvor: <http://ida.worldbank.org/>)

⁴⁵ Više u Chossudovsky 2008: 139

zajmu Svjetske banke čak se ne priznaje niti da se vodio građanski rat u razdoblju do travnja 1994. godine.“ (Chossudovsky 2008: 139).

Godinu dana nakon etničkih masakra iz 1994. godine, kreditori Ruande su ponovno otvorili rasprave s vladom (koja je odsad pod vodstvom Tutsija, odnosno RPF-a) o dugovima bivšeg, Habyarimaninog režima kojima su financirani masakri. RPF je odlučio priznati legitimnost spomenutih dugova iz razdoblja od 1990. do 1994. godine. Kreditori su razradili procedure koje osiguravaju brz povrat novca: „Na posebnom sastanku donatora, održanom 1998. godine u Stockholmu, uspostavljena je Multilateralna zaklada (*Multilateral Trust Fund*) s kapitalom od 55,2 milijuna dolara pod krinkom poratne obnove⁴⁶“ (Chossudovsky 2008: 140). Međutim, taj novac je bio namijenjen vraćanju ruandskog duga iz vremena građanskog rata kod Svjetske banke. Dakle, spomenuti novac, koji će Ruanda ipak morati vraćati, posuđen je Ruandi kako bi joj se omogućilo vraćanje dugova korištenih za financiranje masakra. Uz sve navedeno, cijela je situacija uvjetovana i prihvaćanjem novog vala reformi⁴⁷ pod ravnanjem MMF-a i Svjetske banke.

Izravne posljedice tih novih reformi MMF-a i Svjetske banke očituju se u padu nadnica i zaposlenosti na sramotno nisku razinu, u zahtjevu MMF-a za zamrzavanjem plaća u državnoj službi, u masovnom smanjivanju broja učitelja i zdravstvenih djelatnika itd. Cilj MMF-a je bio ponovno uspostavljanje makroekonomske stabilnosti.⁴⁸ Međutim, vlada RPF-a (sada pod dominacijom Tutsija) umjesto da zahtijeva poništenje „odbojnih“ dugova iz vremena građanskog rata, ona je prihvatila odredbe novih reformi MMF-a kako bi pokrenula razvoj i jačanje vojske, a ne države. Iako su uspostavljene nove, još strože mjere štednje, izdaci za obranu su nastavili rasti. Ponavlja se situacija iz vremena građanskog rata jer se zajmovi za razvoj (odobreni poslije 1995. godine) ne koriste za financiranje gospodarskog i socijalnog razvoja zemlje. Novac koji dolazi izvana (preko kreditora i donatora) ponovo se usmjerava na jačanje i opremanje vojske Ruandske domoljubne armije (RPA). Spomenuto jačanje ruandske vojne sile događalo se neposredno pred eskalaciju građanskog rata u Kongu (bivši Zair).

⁴⁶ Vidi World Bank, *Rwanda* (izvor: <http://worldbank.org/afr/rw2.htm>)

⁴⁷ Više u Chossudovsky 2008: 140

⁴⁸ Više u Chossudovsky 2008: 141

Građanski rat u Kongu i američki interesi

Nakon uspostave proameričkog režima u Ruandi 1994. godine, ruandske i ugandske snage (koje su prethodno obučili Amerikanci) intervenirale su u bivšem Zairu, inače snažnoj utvrdi francuskog i belgijskog utjecaja, kojim je vladao predsjednik Mobutu Sese Seko. „Američke postrojbe za posebne⁴⁹ namjene aktivno su uvježbavale i obučavale pripadnike postrojbi RPA. Taj je program samo nastavak pružanja tajne potpore i vojne pomoći Ruandskoj domoljubnoj armiji iz razdoblja od prije 1994.“ (Chossudovsky 2008: 141). Nadalje, tragičan ishod ruandskog građanskog rata, uključujući i izbjegličku krizu, pripremio je pozornicu za sudjelovanje ugandske i ruandske RPA u građanskom ratu u Kongu: „Washington je davao stalnu vojnu pomoć Kagameovoj armiji, a Postrojbe za posebne namjene Američke kopnene vojske i ostalo vojno osoblje obučilo je stotine pripadnika ruandskih postrojbi. Ali, Kagame i njegovi kolege težili su i ostvarenju vlastitih planova. Dok su zelene beretke obučavale Ruandsku domoljubnu armiju, ta je armija potajno sama obučavala zairske pobunjenike. (...) A za trajanja obuke, američki su se službeni predstavnici redovito sastajali s Kagameom i ostalim visokim ruandskim dužnosnicima kako bi raspravljali o stalnoj vojnoj opasnosti, koja je (bivšoj ruandskoj) vladi (sada u izbjeglištvu) prijetila iz unutrašnjosti Zaira. Umjesto jačanja ljudskih prava, u žarište američko-ruandskih vojnih rasprava došla je očito borba protiv ustanika. (...) Uz potporu (ugandskog predsjednika) Musavenija, Kagame je razradio plan kako pružiti potporu pobunjeničkom pokretu na istoku Zaira (kojem je na čelu stajao Laurent Desire Kabila). (...) Operacija je pokrenuta u listopadu 1996., samo nekoliko tjedana nakon Kagameova posjeta Washingtonu i završetka obuke pod rukovodstvom misije pripadnika američkih posebnih postrojbi. (...) Nakon početka rata (u Kongu), Sjedinjene su Države pružile političku pomoć Ruandi. (...) Uskoro pobunjenici su krenuli. Potiskujući zairsku armiju, uz pomoć ruandskih snaga, u roku od sedam mjeseci promaširali su kroz teritorij treće najveće afričke države, uz samo nekoliko ozbiljnijih vojnih sukoba. Mobutu je u svibnju 1997. pobjegao iz prijestolnice, Kinšase, a Kabila je preuzeo vlast i naziv zemlje (ponovno) promijenio u Kongo⁵⁰.“

Sjedinjene Države su itekako imale razloga potpomagati RPA u vojnim operacijama u Kongu. Naime, u fokusu su bili „golemi resursi ruda u istočnom i južnom dijelu Zaira, uključujući i strategijske rezerve kobalta – metala od ključne važnosti za američku obrambenu

⁴⁹ Više u Chossudovsky 2008: 141

⁵⁰ Više u Chossudovsky 2008: 142; izvor: Lynne Duke, „Africans Use US Military Training in Unexpected Ways“, *Washington Post*, 14. srpnja 1998, str. A01

industriju“ (Chossudovsky 2008: 143). U Ruandi su Sjedinjene Države imale interesa u vidu isključenja francuskog utjecaja na tom području i uspostavljanja vlastitog protektorata. Istovremeno, MMF je razradio novi paket gospodarskih reformi za Kongo: „U studiji obznanjenoj u travnju 1997. godine MMF je preporučio da iznenadno i potpuno zaustavljanje emisije novca postane dijelom programa gospodarske obnove⁵¹“ (Chossudovsky 2008: 143). Nekoliko mjeseci kasnije, MMF je novoj vladi Laurenta Desirea Kabile naredio zamrzavanje plaća u državnoj službi u svrhu ekonomske stabilizacije zemlje. Novi paket zahtjeva MMF-a predstavljao je „zadržavanje svekolikog pučanstva u krajnjoj bijedi i neimaštini. Od početka su ti zahtjevi onemogućavali smislenu poratnu obnovu i stoga su pridonijeli nastavku i širenju kongoanskoga građanskog rata u kojem je ubijeno i umrlo gotovo dva milijuna ljudi.“ (Chossudovsky 2008: 143)

Neobjavljeni rat Francuske i Amerike

Građanski rat u Ruandi bio je bitka za političku moć u zemlji, koju su vodili vlada predsjednika Juvenala Habyarimane sastavljena od predstavnika Hutu zajednice i Ruandske domoljubne fronte (RPF) sastavljene većinom od pripadnika Tutsi zajednice. Habyarimaninu vladu je podržavala Francuska, dok je Ruandsku domoljubnu frontu vojno i novčano podržavala Amerika. Etnički rivaliteti su masovno korišteni radi ostvarenja geopolitičkih ciljeva i Francuske i Amerike. Vrijedno je spomenuti izjavu Bernarda Debrea: „Zaboravlja se kazati, ako je Francuska bila na jednoj strani, Amerikanci su bili na drugoj i naoružavali Tutsije, koji su naoružavali Ugandane. Ne želim time sukob oslikavati kao sukob Francuza i Anglosaksonaca, ali istina se mora reći.⁵²“

Osim vojne pomoći na obje strane, značajnu ulogu su odigrali i zajmovi za razvoj u financiranju tog sukoba. Naime, i ugandski i ruandski vanjski dug su bili preusmjeravani u financiranje potpore vojskama. Međutim, postaje jasno da je „RPA bila mnogo bolje opremljena i obučena nego Oružane snage Ruande (FAR – *Forces Armees du Rwanda*), lojalne predsjedniku Habyarimani“ (Chossudovsky 2008: 144). Dakle, od početka sukoba RPA, financirana iz američke vojne pomoći i vanjskog duga Ugande, je imala ogromnu prednost u odnosu na Oružane snage Ruande. „Za razliku od ruandskih snaga koje su od prave vojske imale tek naziv i odoru, tutsijske su postrojbe bile sastavljene od profesionalnih

⁵¹ Više u Chossudovsky 2008: 143

⁵² Više u Chossudovsky 2008: 144; citirano u Therese LeClerc, „Who is responsible for the genocide in Ruanda?“, World Socialist (izvor: <http://www.wsws.org/index.shtml>, 29. travnja 1998.

i discipliniranih vojnika. Kadar viših časnika izašao je iz engleskih ili američkih škola“ (Courtemanche 2005: 175).

Paul Mugabe, bivši pripadnik Postrojbe Visokog zapovjedništva RPF, svjedočio je 24. travnja 2000. godine pred Međunarodnom udrugom za strategijske studije (ISSA)⁵³ protiv general-bojnika Paula Kagamea, današnjeg predsjednika Ruande. Po svjedočenju Mugabea, Kagame je naredio rušenje zrakoplova predsjednika Juvenala Habyarimane kako bi preuzeo kontrolu nad zemljom te da je bio u potpunosti svjestan da će atentat na Habyarimanu uzrokovati masovni masakr nad Tutsijima, odnosno pokretanje genocidnog procesa. Kao što ćemo vidjeti u nastavku, sve je bilo isplanirano od strane Amerike: „Odluka Paula Kagamea da obori zrakoplov predsjednika Habyarimane poslužila je kao katalizator dotad nezabilježene drame u ruandskoj povijesti, a general-bojnik Paul Kagame potpuno je svjesno donio tu odluku. (...) Kagameovim dolaskom na vlast predvodnici genocida uzrokovali su smrt velikog broja Tutsija i nepotreban egzodus milijuna Hutua – od kojih su mnogi bili i ostali nevini. Neki naivni Ruandani Kagamea su proglasili svojim spasiteljem, ali u međuvremenu pokazalo se kako je upravo on uzrok naših patnji i stradanja. (...) Svi ćemo zapamtiti da je genocid potrajao tri tjedna, premda je Kagame kasnije govorio kako ga je mogao zaustaviti već tijekom prvog tjedna nakon rušenja predsjedničkog zrakoplova...“⁵⁴

U avionu su među žrtvama, osim Juvenala Habyrimane, bili: Cyprien Ntaryamira, predsjednik Burundija, Deogratias Nsambimana, Elie Sagatwa, Thaddee Bagaragaza, Juvenal Renzaho, Emmanuel Akingeneye, Bernard Ciza, Cyriaque Simbizi, Jacky Heraud, Jean Pierre Minaberry i Jean-Michel Perrine.⁵⁵

Navodima iz svjedočenja Mugabea na ruku idu i obavještajni dokumenti te informacije koje su bile predložene tijekom istrage u francuskom Parlamentu. „General-bojnik Kagame bio je instrument politike Washingtona. Gubitak života Afrikanaca nisu uopće bili važni. Građanski rat u Ruandi i etnički masakri bili su sastavni dio američke vanjske politike, pažljivo razrađeni i pripremljeni sukladno preciznim strategijskim i gospodarskim ciljevima.“ (Chossudovsky 2008: 145).

Zbog podrške jačanju ugandskih i ruandskih oružanih snaga, kao i izravne intervencije u kongoanskom građanskom ratu, Washington „snosi i izravnu odgovornost za etničke

⁵³ International Strategic Studies Association (izvor: <http://www.strategicstudies.org/>)

⁵⁴ Više u Chossudovsky 2008: 145

⁵⁵ Vidi La Tribune Franco Rwandaise na: <http://www.france-rwanda.info/article-paul-kagame-killed-president-juvenal-habyarimana-85574365.html>

masakre počinjene u istočnom Kongu, uključujući i odgovornost za smrt nekoliko stotina tisuća ljudi u izbjegličkim logorima.“ (Chossudovsky 2008: 146)

Washingtonu je bio cilj izbaciti Francusku koja je podržavala režim predsjednika Habyarimane i uspostaviti američki protektorat u Ruandi na čelu s general-bojnikom Paulom Kagameom. Također, Washington „svjesno i sračunato nije ništa poduzimao kako bi spriječio etničke masakre“ (Chossudovsky 2008: 146). Dakle, ruandski genocid iz 1994. godine poslužio je isključivo strategijskim i geopolitičkim ciljevima. Etnički masakri, koji su uslijedili kao izravna posljedica genocida, postali su veliko opterećenje za Francusku, što je omogućilo Americi da uspostavi vlastiti protektorat: „Od nedvojbeno francusko-belgijskog kolonijalnog ozračja, ruandska prijestolnica Kigali – pod vladom bivših izgnanika Tutsija, okupljenih pod stijegom RPF-a, pretvorila se u tipično angloameričku sredinu. Engleski je postao dominantnim jezikom u državnoj upravi, jednako kao i u privatnom sektoru. Brojna privatna poduzeća, donedavno u vlasništvu Hutua, preuzeli su povratnici Tutsiji. Ovi potonji vratili su se iz izbjeglištva u anglofonskoj Africi, Sjedinjenim Državama i Britaniji. Ruandska domoljubna armija služila se engleskim i jezikom *kinyarwanda*; nekad povezano s Francuskom i Belgijom, Sveučilište se sad služi engleskim. Kako je engleski, uz francuski i *kinyarwanda*, postao službenim jezikom, s vremenom će nestati francuski politički i kulturni utjecaj. Washington je postao novi kolonijalni gospodar jedne frankofonske zemlje.“ (Chossudovsky 2008: 147)

Novi izazovi za Ruandu nakon rata

Ruanda je jedna od najsiriromašnijih zemalja svijeta s prihodom od 230 dolara po glavi stanovnika (2003.). Većina siromašnog stanovništva smještena je na ruralnim područjima zemlje te je stoga poljoprivredni razvoj bitan za smanjenje razine siromaštva. Za Ruandu trgovina predstavlja najefikasnije rješenje za znatno smanjenje razine siromaštva. Međutim, većina poljodjelaca proizvodi za svoje potrebe, a oni koji su orijentirani na tržište najčešće uzgajaju kavu i čaj. Inozemna trgovina mogla bi biti najbolje rješenje za izlazak iz siromaštva budući da je domaće tržište premaleno. Međutim, zbog visokih troškova prilikom trgovanja, ruandska poljoprivredna ekonomija ne izlazi iz okvira proizvodnje za vlastite potrebe, odnosno samoodržavanja. Rješenje navedenih problema se može postići sljedećim trima strategijama:

1. smanjenje troškova prijevoza kako bi se potaknuo ekonomski rast kroz veće otkupne cijene sirovina koje su predviđene za izvoz
2. bolju specijalizaciju komercijalnih proizvoda (naglasak je na kavi) pomoću *fully washed* strategije (prije nego se kava plasira na tržište, ona se mora podvrgnuti procesu ispiranja koji nije jeftin); kava koja je prošla *fully washed* proces vrijedi dvostruko više od obične kave
3. smanjivanjem troškova prijevoza i uspostavom modernijih i poboljšanih strojeva će se poticati ruralna domaćinstva na proizvodnju izvozno orijentiranih proizvoda⁵⁶

Ruandska vlada uviđa da bi se provela uspješna tranzicija nakon kraja rata 1994. godine, potrebno je postići određene ciljeve. Bitni su sljedeći kratkoročni izazovi za Ruandu⁵⁷:

1. uspostaviti politiku povećanja prihoda, zaposlenosti, radne sposobnosti i ruralne dokapitalizacije, odnosno povećati priljev kapitala u ruralnim sredinama
2. poboljšati kvalitetu života siromašnih i stabilizirati živote stanovništva u novim naseljima kroz osiguravanje pristupa zdravstvenim ustanovama, obrazovanju, vodi i sanitarijama, energiji i stambenog prostora
3. prepoznati probleme najugroženijih skupina u ruralnim i urbanim sredinama te im omogućiti pomoć kroz razvijanje sigurnosne mreže
4. omogućiti zapošljavanje neškolovanih mladih ljudi

Zaključak

Građanski rat u Ruandi bio je bitka za političku moć u zemlji, koju su vodili vlada predsjednika Juvenala Habyarimane sastavljena od predstavnika Hutu zajednice i Ruandske domoljubne fronte (RPF) sastavljene većinom od pripadnika Tutsi zajednice. Također, ruandski genocid iz 1994. je poslužio isključivo strategijskim, gospodarskim i geopolitičkim ciljevima, kako Amerike, tako i MMF-a i Svjetske banke.

Do začetka sukoba zapravo nikad nije trebalo ni doći. Dva naroda su živjela zajedno stoljećima u miru, dva naroda koja govore isti jezik, prakticiraju istu religiju i često se međusobno žene. Ta ista dva naroda su zbog „nećijih“ interesa postala dva smrtna neprijatelja. Jučer prijatelji, danas neprijatelji. Kolonijalno naslijeđe je ponajviše uvjetovalo

⁵⁶ Više u Diop, Brenton, Asarkaya 2005: 2

⁵⁷ Vidi: <http://unctad.org/en/Docs/aconf191cp31rwa.en.pdf>

izbijanju sukoba. Do ostvarenja nezavisnosti Ruanda je bila pod nadzorom Belgije, svog kolonizatora, koji je otpočetak favorizirao manjinske Tutsije i omogućavao im privilegirani status u odnosu na većinske pripadnike Hutu zajednice. Slikovit prikaz netolerabilne diskriminacije su spomenute osobne iskaznice s oznakom narodnosti. Nakon što je revolucijom svrgnuta Tutsi vlast, Belgija je promijenila ploču i počela „navijati“ za Hutue, koji čine 80% ukupnog stanovništva Ruande.

Ne treba samo Belgiju isticati kao krivca. Kako je Ruanda jedna od siromašnijih zemalja svijeta, ekonomske reforme koje su MMF i Svjetska banka nametale, dovele su Ruandu na rub. Iako siromašna, Ruanda je bila samodostatna za prehraniti svoj narod. Međutim, raznim odredbama spomenutih institucija počela se, međuostalim, pojavljivati glad u nekim područjima zemlje. Kako je ekonomska situacija u državi bila sve gora i neizdrživa, počeli su izbijati društveni sukobi po čitavoj zemlji.

Naravno da je u cijeloj priči moralo biti mjesta i za Ameriku. SAD, kao svjetski čuvar, pobrinuo se da mu ni ovaj, građanski rat u Ruandi, ne promakne. Za zaključiti jest da je imao interes od tog rata, kao i od rata u bivšem Zairu. U Ruandi je uspostavio protektorat tako što je financirao Tutsije u ratu 1994. godine i time izbacio Francusku s mjesta kolonijalnog gazde, a u Zairu je interese imalo u vidu vrijednih sirovina potrebnih za obrambenu industriju.

Građanski rat u Ruandi je pokazao svijetu svu brutalnost. Pokazao nam je što strah može učiniti od ljudi. Od straha sve kreće, sa strahom se manipulira ljudima. Zbog tog istog „straha“ gotovo cijeli narod Tutsija u Ruandi je mogao prestati postojati.

Literatura

Bruneteau, Bernard (2005) *Stoljeće genocida – Nasilje, masakri i genocidne metode od Armenije do Ruande*, Politička kultura, Zagreb

Chossudovsky, Michel (2008) *Globalizacija bijede i novi svjetski poredak*, Prometej, Zagreb

Courtemanche, Gil (2005) *Jedna nedjelja na bazenu u Kigaliju*, Edicije Božičević, Zagreb

Diop, Ndiame, Brenton, Paul, Asarkaya, Yakup (2005) *Trade Costs, Export Development, and Poverty in Rwanda*, Policy Research Working Paper, Trade Department, World Bank, University of Virginia

Ilibagiza, Immaculée, Erwin, Steve (2008) *Preživjela da ispriča – Otkrivanje Boga usred holokausta u Ruandi*, TELEDisk, Zagreb

Internetske stranice

<http://ida.worldbank.org/> Pristupljeno 9. rujna 2017.

<http://legal.un.org/avl/ha/ict/ict.html> Pristupljeno 6. rujna 2017.

<http://unctad.org/en/Docs/aconf191cp31rwa.en.pdf> Pristupljeno 11. rujna 2017.

<http://unictr.unmict.org/> Pristupljeno 4. rujna 2017.

<http://unictr.unmict.org/en/genocide> Pristupljeno 4. rujna 2017.

<http://vjeko-rwanda.info/hr/centar-otac-vjeko/geografija-ruande/15-kronologija-ruande> Pristupljeno 1. rujna 2017.

<http://worldbank.org/afr/rw2.htm> Pristupljeno 31. kolovoza 2017.

<http://www.france-rwanda.info/article-paul-kagame-killed-president-juvenal-habyarimana-85574365.html> Pristupljeno 2. rujna 2017.

<http://www.icty.org/> Pristupljeno 3. rujna 2017.

http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/region__ext_content/ifc_external_corporate_site/western+europe/priorities/internationalfinanceinstitutions Pristupljeno 9. rujna 2017.

<http://www.kofiannanfoundation.org/kofi-annan/biography/> Pristupljeno 8. rujna 2017.

<http://www.mvinfo.hr/knjiga/4313/svratiste-rata-psiholoska-dinamika-nasilnog-sukoba> Pristupljeno 30. kolovoza 2017.

<http://www.strategicstudies.org/> Pristupljeno 7. rujna 2017.

<http://www.wsws.org/index.shtml> Pristupljeno 9. rujna 2017.

<https://data.worldbank.org/data-catalog/international-debt-statistics> Pristupljeno 10. rujna 2017.

<https://hr.wikipedia.org/wiki/Pogrom> Pristupljeno 9. rujna 2017.

<https://www.britannica.com/topic/Interahamwe> Pristupljeno 10. rujna 2017.

<https://www.icc-cpi.int/> Pristupljeno 12. rujna 2017.

<https://www.thebalance.com/bretton-woods-system-and-1944-agreement-3306133>
Pristupljeno 12. rujna 2017.

Sažetak i ključne riječi

Osnovni razlog odabira ove teme bio je interes za područje svijeta o kojem se malo zna. Afrika najčešće asocira na bijedu i siromaštvo, a na spomen imena Ruande rijetko tko će spomenuti da se tamo dogodio jedan od najvećih masakra u povijesti čovječanstva. Genocid koji se dogodio 1994. godine nadmašio je po svojoj brutalnosti i broju žrtava dotad najekstremniji zločin u povijesti, Holokaust nad Židovima. Tema ovog rada nije uspoređivanje Holokausta i građanskog rata u Ruandi, ali bitno je bilo za napomenuti određene sličnosti u provođenju procesa etničkog čišćenja. U Ruandi je jedna od razlika bila ta da je jedan narod, Hutu, želio izbrisati postojanje drugog naroda, Tutsi, iz Ruande. Osnovni cilj ovog istraživanja bio je usvajanje znanja o jednom bitnom događaju koji je obilježio kraj prošlog stoljeća kao i promišljanje o izazovima koji Ruandu čekaju nakon ove tragedije.

Ključne riječi: Ruanda, genocid, Holokaust, građanski rat, Hutu, Tutsi